

Verdien av å lære i et fellesskap.

En analyse av fellesskapets betydning for utvikling av holdninger som er nødvendige for at læring skal skje.

Kandidat: Gro Fallet Haugli

Avhandling - AVH505, Erfaringsbasert master i religion og etikk,
30 studiepoeng.

15.5.2011

Veileder: Professor Gunnar Harald Heiene

Det teologiske Menighetsfakultet.

Forord

Et prosjekt er endelig ved veis ende. Det har vært en tidkrevende, men interessant prosess. Det krever struktur og arbeidsvilje for å komme i mål ved siden av full jobb. Jeg har fått muligheten til å fordype meg i noe som var av genuin interesse, og den opplevelsen ville jeg ikke vært foruten. Skolehverdagen er full av uforutsette hendelser, den gir ikke alltid denne muligheten til å gå dypere inn i et felt. Det har gitt meg en følelse av tilfredshet å ha fått anledning til å legge vekk alt annet i perioder for å dykke ned i teori og refleksjon rundt ett tema. ”Du blir ikke den samme etter at du har skrevet en master”. Dette utsagnet kommer fra min kollega Marit, som har lest korrektur og kommentert underveis. Jeg vil takke for støtte og hjelp og kan si meg enig i hennes utsagn.

Jeg vil også takke min sønn Morten for støtte og samtaler, uten hans innsikt både på datafronten og i det å skrive master, hadde jeg kapitulert. Skolens ledelse ved Vibeke og Hanne har gitt meg permisjon, slik at det har vært mulig å skrive ved siden av min jobb som lærer. Gunnar, som har vært min veileder, har gitt meg tydelige tilbakemeldinger, slik at det har vært greit for meg å skrive videre. Takk!

Jeg kjenner en enorm glede over å ha kommet i mål.

Gro

Innholdsfortegnelse

Forord.....	1
Innholdsfortegnelse	2
1.0 Innledning	3
1.1 Bakgrunn og motivasjon	3
1.2 Tema og problemstilling	4
1.3 Materiale og metode	5
1.4 Struktur	7
2.0 Teoretiske perspektiver	9
2.1 Dydsetikk	10
2.1.1 Aristoteles og dydsetikken.....	10
2.1.2 Emil Durkheim, Erik Homburger Erikson, Alasdair McIntyre og dydsetikken	13
2.1.3 Arne Johan Vetlesen og dydsetikken.....	16
2.1.4 Læreplanen og dydsetikken	19
3.0 Metode	22
3.1 Kvalitativ metode	23
3.2 Tematisering.....	24
3.3 Undersøkelsen	25
3.4 Analysering	28
3.4 Verifisering	29
3.5 Rapportering.....	29
4.0 Hovedfunn i empirien	31
4.1 Kjennetegn på et godt fellesskap	33
4.2. Et godt fellesskap sikrer faglig og personlig utvikling	34
4.3 Holdninger som påvirker individets utvikling.....	35
5.0 Analyse	37
5.1 Fellesskapets betydning for god læring	38
5.1.1 Fellesskapets verdi.....	38
5.1.2 Læring i et fellesskap	42
5.1.3 Elevens forutsetning for læring.....	46
5.1.4 Lærerens rolle.....	48
5.2 Individets betydning	49
6.0 Konklusjon	55
6.1 Oppsummering av teori og empiri	55
6.2 Synspunkter i empirien, hva er nytt?.....	56
6.3 Videre arbeid.....	58
6.4 Fortid, nåtid, fremtid.....	59
Vedlegg 1.....	I
Vedlegg 2.....	III
Litteraturliste.....	VI

1.0 Innledning

1.1 Bakgrunn og motivasjon

Å velge et tema, et problemområdet som skal engasjere for et helt år eller mer, må være av genuin interesse. Mitt arbeid med barn og voksne gjennom mange år har vært preget av en ekte interesse for samspillet mellom mennesker i ulike gruppesammensetninger. Jeg utdannet meg til førskolelærer på slutten av 70-tallet, og fokuset i utdanningen var på samhandling, fellesskap og kommunikasjon. Jeg fikk jobb i skolen rett før L97 ble innført, og hadde stor nytte av førskolepedagogikken. Å se på fellesskapet som en ressurs har alltid vært naturlig for meg i min jobb med både barn og unge. L97 ble den første læreplanen jeg fikk grundig innføring i da jeg satte meg på skolebenken for å ta 6-9årspedagogikk. K06 har avløst L97, men den generelle delen har fulgt med. Elevenes fagkunnskaper har blitt dårligere og som følge av dette har det blitt et mye større fokus på prestasjoner og resultater. Min oppfatning er at det er i ferd med å bli en testkultur som tar mye av oppmerksomheten vekk fra fellesskapets verdi for læring. Det blir viktigere med individuelle prestasjoner og fine statistikker som vi kan presentere for foreldrene. Mediene har også stor interesse for målbare resultater, enten de er gode eller dårlige. Dersom resultatene fører til negativ fokus over lang tid svekkes skolen status, derfor er det viktig å se på hva som er bra. Et velfungerende fellesskap der det er kultur for læring gir gode resultater på sikt, men det er nødvendig å vite at et slikt arbeid er tidkrevende.

K06 har med seg den generelle delen av læreplanen. Jeg har i mitt arbeid følt at den er usynlig for "alle andre" enn vi som jobber i skolen. Vi skal hele tida vise resultater av arbeid med fag. Dette masterstudiet har bl.a. etikk som tema for et semester. Noe av pensumlitteraturen handlet om identitet, holdninger og moral. Ivar Asheims bok "Hva betyr holdninger" (1997) var interessant lesing, og jeg satt igjen med mange tanker om viktigheten av bevissthet rundt arbeid med fellesskapet i skolen. Vi må få tilbake stoltheten av å prestere i et fellesskap, gjenvinne tanken om at skolen er viktig og sentral. Min følelse før jeg startet på dette prosjektet, var at hovedvekten av foreldrenes fokus var på faglige prestasjoner og ikke på den generelle delen av læreplanen. Jeg filosoferte rundt vissheten om at vårt fokus i forhold til informasjon til foreldre også var på det faglige, på mål og resultater. Lar vi oss i for stor grad

styre av krav fra kommune og stat? Må vi bli flinkere til å tydeliggjøre fundamentet i vår daglige arbeid med barn og unge i skolen? Hvilke holdninger må ligge i bunnen for at et fellesskap skal fungere optimalt?

Motivasjonen for å finne ut mer om dette, startet med semesteret som omhandlet etikk. Jeg ønsket å fordype meg i dydsetikk/holdningsetikk. Den generelle delen av læreplanen og fellesskapsetikk har det vært forsket på tidligere. Disse prosjektene har en annen vinkling enn mitt prosjekt. Utgangspunktet mitt var hvilke etiske holdninger som bør prege skolehverdagen og foreldrenes bevissthet i forhold til dette. Det var også å sette fokus på foresattes bevissthet rundt verdien av fellesskapet. Jeg ønsket også å utvikle egen bevissthet rundt verdien av spesifikke dyder og holdninger i arbeid med barn og unge.

Oppfostringen skal formidle kunnskaper om og fremme likeverd og solidaritet overfor dem som har andre forutsetninger enn flertallet (K06 generell del s.5).

Identitet utvikles i fellesskap med andre og er avhengig av et klima som ser empati som en grunnleggende holdning. Kapittelet om ”Det meningssøkende mennesket” presiserer menneskets ansvar for seg selv og andre. Vi forplikter oss også til å jobbe etter den generelle delen av K06.

1.2 Tema og problemstilling

Et positivt syn på fellesskapets verdi er grunnlag for god læring. Det er en påstand jeg selv mener er viktig og nødvendig. Tema i oppgaven ble skolens rolle i forhold til individ og fellesskap. For å gå dypere inn i temaet var det nødvendig å lese om dydsetikk og betydningen av holdninger. Jeg ønsket å finne svar på om skolen legger vekt på de holdninger som generell del skisserer, og om foresatte var bevisste på de samme holdningene. Den generelle delen av læreplanen peker på holdninger som ansvar, toleranse, respekt og empati (se kapittel 2.1.4). Teorien belyser hvorfor det er viktig å fokusere på dyder/holdninger som grunnlag for et godt fellesskap i skolen og empirien understøtter teorien ved å belyse foresattes syn på verdien av dyder som støtter fellesskapet. Teorien og empirien blir derfor likeverdige. Mitt prosjekt fikk derfor en hovedproblemstilling og en delproblemstilling. Hovedproblemstillingen ble:

Hvilke etiske holdninger preger skolehverdagen?

Delproblemstillingen førte med seg noen spørsmål som informantene svarte på. Spørsmålene som ble besvart tok utgangspunkt i følgende problemstilling:

Er foresatte bevisste på at opplevelsen av fellesskap er en forutsetning for et godt læringsmiljø?

Med fellesskap menes klassesituasjonen, ulike gruppesammensetninger som elevene opptrer i på skolen. Spørsmålene ble som en forlengelse av problemstillingen. Det ble etter kategoriseringen tre hovedområder som også preger strukturen i analysekapittelet.

Spørsmålene fokuserer på følgende områder: Fellesskapets egenverdi, fellesskapets betydning for læring og individets rom for utvikling i et fellesskap. Jeg ønsket med disse spørsmålene å finne ut om foreldre i skolen var klar over fellesskapets betydning for både læring og utvikling.

1.3 Materiale og metode

Opgaven består av flere kapitler satt sammen i en meningsfull sammenheng. Teori om dydsetikk og holdningsetikk dannet en forforståelse av temaområdet jeg skulle finne ut mer om. Dydsetikk er et stort og omfattende område og mitt prosjekt begrenser seg til noen filosofer og deres betraktninger og tolkninger. Dydsetikken har både filosofiske og teologiske aspekter ved seg. Jeg har valgt å belyse den filosofiske siden i mitt masteprojekt. Mine hovedkilder har vært A. Stigens bok som er en oversettelse av Aristoteles "Nikomakiske etikk". Stigen har også egne kommentarer i denne boka. De to øvrige hovedkildene er I. Asheim "Hva betyr holdninger" og A.J. Vetlesen (red) "Dydsetikk". Jeg valgte å legge hovedvekten på Aristoteles og en redegjørelse av "Den Nikomakiske etikk". Emil Durkheim, Erik H. Erikson og Alasdair McIntyre (Asheim 1997) kom senere med betraktninger og refleksjon rundt Aristoteles etikk. De mente Aristoteles fokuserte på individet og ikke fellesskapet. Jeg mener tankene til Aristoteles må ses i sammenheng med den tida han levde i. Han var preget av Sokrates tanker om dialogen, om det å strebe etter å bli et bedre menneske. Antikken hadde idealer om søken etter den høyeste lykke for individet. Ertertiden var preget av kristendommens innflytelse på hverdagslivet. Å oppnå den fullkomne lykke for individet var mer sammensatt enn i antikken. Tanken om at fellesskapet, om at samfunnet var viktig for utvikling av gode holdninger ble vektlagt på en annen måte. De tre filosofene jeg har valgt å

ta med, har forskjellige teorier i forhold til utvikling av dyder og holdninger, men jeg ser likevel at det er noe som kan være felles.

Det er noen begreper som det er nødvendig å definere. Det snakkes ofte om etikk og moral om hverandre. Skolen skal gi eleven gode moralske holdninger. Det er viktig å være etisk bevisst og legge til rette for utvikling av holdninger som gagnar fellesskapet.

Etikk betyr primært refleksjon eller teoretisering om menneskelig samhandling, mens moral i større grad brukes om oss selv og hvem vi er. Moral handler med andre ord om våre egne holdninger, karaktertrekk, idealer og handlingsmønstre – hvordan vi faktisk er, og hva vi faktisk gjør, ikke hva vi i teorien mener vi bør gjøre (Syse 2005 s.20).

Etikken er altså teori om hvordan vi handler. I dette prosjektet belyser jeg dydsetikk/holdningsetikk. Dyd er ikke et ord vi bruker i vår dagligtale, men holdninger er et mer allment begrep. Ivar Asheim definerer dyd, og refererer til både flere ordbøker: Dyd er en verdifull egenskap, men det er også en moralsk verdifull handlemåte og en vilje til det moralske gode (Asheim 1997 s. 22). Videre henviser han til de samme kilder og definerer holdninger som måte å stille seg på, opptre i en viss sak eller en fast og konsekvent stilling/opptreden (Asheim 1997 s. 22). ”Handling og holdning påvirker hverandre. Den som utfører visse typer moralske handlinger, styrker tilsvarende typer moralske holdninger, og disse disponerer i sin tur karakteren slik at den i sin overveielse vil velge moralske handlinger i framtiden” (Vetlesen og Nortvedt 1994 s.19). K06, generell del, vektlegger avsvaret for å handle moralsk. I et skolefellesskap, i en klasseromssituasjon, vil en elev som viser toleranse for at en annen elev for eksempel har et annet undervisningsopplegg som oppleves enklere enn det flertallet har, få status ved at læreren gir dette positiv oppmerksomhet.

I oppgaven brukes ordene dyd og holdninger om hverandre, og definisjonen på ordene blir da her ”en vilje til å handle moralsk, en vilje til å bidra til det gode for seg selv og fellesskapet”. Å handle moralsk i et fellesskap, begrenses i dette prosjektet til å handle moralsk i et skolefellesskap. Holdninger som respekt, toleranse og empati ligger til grunn for beslektede holdninger. Utvalget i empirien vektlegger disse holdningene.

Metoden jeg valgte å bruke var en blanding av spørreskjema og intervju. Jeg utarbeidet et spørreskjema med spørsmål som var knyttet til den generelle delen av læreplanen.

Informantene var foreldre og foresatte på egen skole/arbeidsplass. Det var viktig å bruke informanter på egen arbeidsplass fordi jeg da i etterkant kan tilføre skolen ny kunnskap. Jeg kan forbedre egen og andres praksis. Empirien inneholder sytten svar som jeg bearbeidet og kategoriserte i etterkant. Mange av svarene var forholdsvis omfattende, noe som var et resultat av metoden jeg bevisst valgte å bruke. Jeg fikk av og til en følelse av å ” snakke” med informantene.

1.4 Struktur

Et prosjekt krever en struktur som har en logisk oppbygning. Det ble naturlig å starte med teorien som dannet bakgrunnen for temaområdet jeg skulle fordype meg i. Teorien tar for seg Aristoteles og hans syn på dyder i antikken. Samtiden til Aristoteles bar preg av å leve i en bystat der familiens ære sto i høysetet. Det var viktig å være en god representant for fellesskapets og dets beste. Kapittelet redegjør i tillegg for tre filosofer, Alasdair McIntyre, Erik Homburger Erikson og Emil Durkheim som diskuterte Aristoteles syn på dyder. Arne Johan Vetlesen er en av nåtidens filosofer. Jeg tar også med hans betraktninger rundt viktigheten av å legge vekt på fellesskapets betydning i et moderne samfunn.

Metodekapittelet beskriver kvalitativ metode som er det redskapet jeg har brukt. Spørreskjemaet hadde åpne spørsmål som ga overlappende svar. Etter å ha kategorisert svarene jeg fikk inn, ble de beskrevet i et eget empirikapittel hvor jeg beskriver hovedfunnene. Dette gir et bedre overblikk over svarene før jeg reflekterer og tolker dem i forhold til teorien.

Analyse av funnene knyttet til seg ny teori som ga dypere forståelse av svarene. En klargjøring av funn og refleksjoner rundt dette, omtales i analysekapittelet. Uttalelsene fra informantene er skrevet med innrykk med avsnitt før og etter. Hvert av sitatene er ett svar fra en informant. Jeg har skrevet empiri i parentes etter hvert svar. Det har ingen betydning om det kommer fram hvem som har svart hva. Svarene blir belyst av teorien som dannet forforståelsen min. Jeg bringer også inn ny teori som gir dypere forståelse av både funnene og mine personlige tolkninger av svarene. Den nye teorien blir naturlig nok behandlet grundigere her enn teorien som dannet forforståelsen for temaet i selve prosjektet.

I konklusjonen beskriver jeg hva som er nytt, hva som kommer fram av analysen og tanker om videre arbeid.

2.0 Teoretiske perspektiver

I teorikapittelet vil jeg presentere et utvalg av personer som har skrevet og utviklet teorier om dyd. I innledningen har jeg definert begreper og redegjort for valg av teoretikere. Dydsetikken har fått en renessanse nettopp fordi samfunnet er mer individorientert enn tidligere. Den enkeltes identitet er i vårt postmoderne samfunn truet, tilværelsen er fragmentert, og mennesket trenger faste holdepunkt i tilværelsen. Aristoteles "arvet" sine meninger om dyd fra Sokrates, og har vært grunnlaget for senere teoretikers meninger om dyd. Hovedvekten blir på Aristoteles fordi jeg mener det er hans tanker om dyd som er grunnlaget for min for forståelse i oppgaven. Dydsetikken hadde en stor plass i det samfunnet som Aristoteles levde. Senere teoretikere som Durkheim, Erikson og McIntyre, som er omtalt i Asheims bok "Hva betyr holdninger" (1997), diskuterte Aristoteles syn på dyd ut fra det samfunnet de levde i. A.J. Vetlesen (1998), setter i dag fokus på dyder/holdninger med bakgrunn i dagens samfunn.

Teorigrunnlaget i masterprosjektet ligger på to nivåer: Min for forståelse gjorde at jeg leste og bearbeidet teori om holdninger/dyder, og bearbeidingen av undersøkelsen åpnet for ny teori som blir satt i en sammenheng i analysekapittelet. Asheim (1997) understreker viktigheten av å sette søkelys på fellesskap og holdninger for opprettholdelsen av dette. K06 generelle del presiserer også verdien av et velfungerende fellesskap, og pålegger skolen å ha denne delen av læreplanen i bunnen for alt arbeid med elevene i skolen. Vetlesen peker også på i noen av sine bøker at vi må stoppe opp å fokusere på nærhet og moral i fellesskapet i et stadig mer individorientert samfunn. Teorier om fellesskap og fellesskapsetikk er et teoretisk rammeverk i denne oppgaven, og utgangspunkt for arbeidet med spørreskjemaet. Empirien (bearbeiding av undersøkelsen) har åpnet for ny forståelse og dannet grunnlag for lesing av annen teori. Hermeneutikken og kvalitative metode har økt min bevissthet i arbeidet med å se verdien av et godt fellesskap i skolen. Teorikapittelet presenterer min forkunnskap og utdyper bakgrunnen for kategoriene som ble et resultat av spørreskjemaet.

2.1 Dydsetikk

Utviklingen av personlige egenskaper skjer bl.a. i et fellesskap. Det blir viktig å utvikle en etisk bevissthet i nettopp dette fellesskapet som skolen representerer. Hva er god moral, hva er gode holdninger (dyder)? Det har blitt skrevet mye om temaet dyder/holdninger. Jeg har gjort et utvalg, og velger å presentere noen av dem her. Aristoteles kan betraktes som dydsetikkens ”far”. McIntyre, Durkheim og Erikson var personer som senere diskuterte aktualiteten av dydsetikken. Hadde den en verdi i seg selv, eller var den utgått på dato? Vetlesen setter søkelys på dydsetikken i vårt moderne samfunn, og mener den er aktuell i dag.

2.1.1 Aristoteles og dydsetikken

Dydsetikken oppsto i antikken men har i senere tid blitt gjenstand for analyse av flere teoretikere. Livet var ikke orientert rundt troen på en Gud. Det var mange ulike guder i sentrum, og hver var ansvarlig for sin egen lykke. Sokrates, med fokus på dialog mellom mennesker, på utvikling og ansvarliggjøring, påvirket Aristoteles videre arbeid med dydsetikken. Det er nødvendig med tydelige mål for menneskeheten, og dydsetikken har disse elementene. Etikken trenger bredde, den moderne etikk gir ingen motivasjon for å handle, hvorfor vi skal handle etisk. Dydsetikken har en teleologisk horisont der målet er å bruke sin fornuft til å skape et godt samfunn. Aristoteles mente at alle skapninger har et mål for det gode liv.

I ”Den Nikomakiske etikk” beskriver Aristoteles menneskets streben etter lykke, etter mål og etter å oppnå goder. Menneskets tanke og menneskets streben virker sammen og gir seg uttrykk i en beslutning som så blir utgangspunktet for selve handlingen, der foreningen av streben og tenkning blir til handlingens hensikt. Streben er hos mennesket fastlagt, mens tenkningen aktiverer midler som fører til målet. Etikkers hovedoppgave blir å oppnå det høyest mulige gode og handlingsbegrepet står sentralt (Stigen 1996 s. XI). Hva er det som gjør at et menneske skal oppnå høyest mulig grad av trivsel? Hvordan er menneskenaturen innrettet? Ifølge Aristoteles er vi mennesker laget slik at vi vil leve i harmoni med våre evner.

Barn har krav på å få muligheten til å leve nettopp i harmoni med sine evner. Materialet som fremkommer av spørreundersøkelsen, sier mye om hva foresatte legger vekt på av holdninger og verdiar de anser som viktige. Barn har behov for å bli sett og anerkjent og muligheten for det ligger i det å være en del av et fellesskap. Skolen må ivareta dette og sørge for å gi rom for utvikling. Holdninger som understrekes i empirien er dyder som var viktige i antikken. Personlig vekst innenfor trygge rammer åpner for mulighet til utvikling av empati. Målene må være tydelig for at evnene skal utvikle seg kommer det fram av svarene.

Evnene virker sammen idet de streber mot et mål, en streben som er av moralsk karakter mener Aristoteles. Det krever tenkning, som er av intellektuell karakter, for å fatte en beslutning som fører til at man handler for å nå målet. Dette er menneskets virke på sitt beste. Hva er det så som gjør at mennesket handler for å nå et mål? Hvilke psykiske mekanismer ligger til grunn for vår streben? Aristoteles mener at det er sinnsbevegelser som er utgangspunktet: Lyst til noe, tillit, sinne, glede, sinnsbevegelser som følges av nytelse eller smerte. Ved hjelp av tenkning og fornuft kan man beherske sinnsbevegelser. Barn er ennå spontane, de er ikke kommet dit i sin utvikling at de mestrer dette mener Aristoteles. De må veiledes slik at de lærer holdninger som gjør en i stand til å treffe ”den gyldne middelvei”. I ”Den Nikomakiske etikk” drøfter Aristoteles hva som er det høyeste gode for mennesket. Han snakker om forskjellige slags dyder, både moralske og intellektuelle. Mot slutten tar han opp hva som er lykke. ”Enhver handling og enhver beslutning menes å søke henimot noe godt, og av denne grunn er det gode med rette blitt kalt ”det alt søker henimot” (Stigen 1996 s.1) Hva er selve ”det gode”? Det vil variere i sin sammenheng mener Aristoteles, men det høyeste gode må være det endelige mål. Hvis det finnes flere, må det være det mest endelige av disse. Aristoteles definerer også det høyeste gode:

Det som er etterstrebellesverdige for sin egen skyld, sier vi er mer et endelig mål enn det som er etterstrebellesverdige på grunn av noe annet. Det ubetinget endelige mål er det som alltid er å velge for sin egen skyld og aldri på grunn av noe annet (Stigen 1996 s.7).

Det skal være en verdi i seg selv å strebe sammen mot et felles mål. Individets utvikling i et godt fellesskap legger til rette for at det oppleves som en egenverdi. Empirien beskriver fellesskapet som en verdi i seg selv nettopp fordi det legger grunnlaget for å utøve moralske dyder og utvikle de intellektuelle dydene.

Dyder er middelveier og de er holdninger hevder Aristoteles. Dydene, i kraft av sin art, frembringer de handlinger de er oppstått av, de avhenger av oss og er frivillige (Stigen 1996 s.42). De moralske dydene er oppstått av vanen, og de intellektuelle dydene krever undervisning. Vi er fra naturens side i stand til å tilegne oss dydene, de må praktiseres for at de skal bli en del av oss. ”For det vi må lære før vi kan gjøre det, det lærer vi at vi gjør det” (Stigen 1996 s.19). Moralske dyder utvikles ved å være i virksomhet, at man utfører dydige handlinger. Man må tidlig veiledes til å gjøre dydige handlinger og føle nytelse ved å gjøre dydige handlinger. Dyd har med både nytelse og smerte å gjøre, med å finne middelveien og det gode blir bedre når det er vanskelig. Hva er en moralsk dyd?

”Dyd har å gjøre med både følelser og handlinger, hvor både for mye og for lite er en feil, men mellomtingen roses og betegner den vellykkede, og begge deler følger med dyden.” (Stigen 1996 s.25). Moralsk dyd er en middelvei, man kan fjerne seg litt enten den ene eller andre veien, men det er mulig å hente seg inn igjen ved hjelp av ros eller bebreidelser. Er mennesket i stand til å overveie alt? Aristoteles mente vi er i stand til å overveie det vi utfører ved hjelp av handling. Vi overveier midlene for å nå målene og derfor er dyd noe som er i vår makt. Aristoteles går ut fra at mennesket er født med et visst blikk for hva som er det gode eller hva som ikke er det.

Moral er noe vi erfarer gjennom handling. Vi oppøves til å gjøre moralske gode handlinger gjennom å erfare gode handlinger. Ved positive tilbakemeldinger vil mennesket føle nytelse gjennom å følge en ”middelvei”. Intellektuelle dyder er den del av sjelen som når meninger. Aristoteles delte intellektuell dyd i en ”vitende” og en ”beregrende” del. Dydene for disse bestemmes ut fra hver enkelts oppgave. Dyd er en holdning, en moral, handlinger som kan læres. Handling inneholder elementene sansing, fornuft og streben. Utgangspunktet for handling er en beslutning, vi streber mot et mål som har en mening for oss. Beslutningen kan ikke finne sted uten verken fornuft, tenkning eller moralsk holdning. Sannheten har med både handling og tenkning og den er en del av streben etter målet. ”Anta at det som sjelen når sannheten med, ved bekreftelse og benektelse er fem ting, nemlig kunnen, viten, klokskap, visdom, fornuft – mens oppfatning og antagelse kan være feilaktige” (Stigen 1996 s.60). Kunnen er kunnskap om hvordan skape ting, viten kan læres bort, klokskap er en holdning med sann mening som mennesket kan oppnå ved handling, visdom er den mest perfekte form for viten og fornuft er en naturlig del av mennesket.

Målet for menneskelivet er streben etter lykke, det gode. Ved hjelp av gode holdninger, dyder, den gyldne middelvei er lykke det endelige for mennesket. Lykken er ikke en holdning ifølge Aristoteles, den er en virksomhet som velges for sin egen skyld, lykken er nok i seg selv. Et lykkelig liv er det som leves i overensstemmelse med dyden. Vi velger alt annet av en annen grunn, det er bare lykken vi velger for dens egen skyld. Ved siden av lykke er også nytelse en gode som mennesket streber mot. De unge blir oppdratt til å ledes både ved nytelse og smerte. Nytelse har elementer av både det gode og det dårlige. Det dårlige er når noen er slaver av sin nytelse, men nytelse er en art som ikke lar seg fullende, den står i en særstilling. Det er opptil mennesket å velge med utgangspunkt i dydene om det er viktig for dem å til stadighet oppleve nytelse. Aristoteles mente at et dydig menneske ikke alltid ville velge nytelse framfor noe annet til enhver tid. Det er kun nytelser som fullender virksomheten som er meningsfulle nytelser, resten er uvesentlig.

Når det angår praktisering av dyder, må man være bevisst både de moralske og de intellektuelle sidene. ”Men det er vanskelig fra ungdommen av å få en rett oppdragelse til dyd hvis man ikke har vokst opp med de rette lover. Det å leve besindig og være utholdende er nemlig ikke behagelig for de fleste, især ikke for de unge”. De voksne trenger også regler å forholde seg til. ”Den som skal bli god, må oppdras rett og få de rette vaner og leve slik med gode beskjefigelser at han verken med eller mot sin vilje handler slett” (ibid s.113). Aristoteles mente at dette bare kunne skje med de som hadde styrke og som hadde rett orden, det vil si fulgte loven. Dydsetikken levde videre, den ble satt i sammenheng med andre og nyere tradisjoner. Likevel ble den sett på som aktuell.

2.1.2 Emil Durkheim, Erik Homburger Erikson, Alasdair McIntyre og dydsetikken

Emil Durkheim var en sosiolog som levde på slutten av 1800 og begynnelsen av 1900 tallet. Durkheim utarbeidet ikke en ren dydsetikk, men han var den første som arbeidet videre med tanker rundt dydsetikk siden Aristoteles. I Asheim ”Hva betyr holdninger” kommer det fram at Durkheims tanker om etikk er samfunnsorientert. Det som er spesifikt for moralsk atferd er det som skiller den fra en annen atferd, mente Durkheim. Han ville få fram det som skilte moralsk atferd fra annen atferd. Det var to hovedkategorier som lå i bunnen for å finne ut om hva det moralske gikk ut på. Det var personlige og upersonlige mål. Personlige mål ”refererer

til det individ som forfølger målene”, mens upersonlige mål ”vil si slike som refererer til noe annet enn det handlende individ selv” (Aasheim 1997 s.81). Personlige mål kan enten være moralsk nøytrale (personlig utvikling), eller indirekte moralske (dersom vi tar vare på vårt liv for andre). Direkte moralske mål har vi bare når vi gjør noe for andres skyld.

Moralske handlinger må være overindividuelle for å kalles moralske. Moralen starter med tilhørighet til ei gruppe, med samfunnet som objekt. Individet er kun seg selv når det er en del av samfunnet. Moralske normer oppstår kun når individet opptrer i et fellesskap, livet reflekteres og speiles i gruppa, hvert samfunn får da nødvendig moral og moralsystemer gjenspeiler samfunnets regler og anordninger.

Idealet er moralen, og den blir for individet attraktiv kun når den utvikles i samvær med andre individer. Samfunnet møter individet på to måter: det tiltaler individet og det befaler individet til å innrette seg. Dette er et ideal som kan virkeliggjøres mente Durkheim. Individene må trenes i å forfølge store felles mål, de må bli gode hengivne deltagere. Samfunnet innehar en moralsk orden. Mennesket er i stand til å studerer reglene slik at det kan forstå dem.

Mennesket blir da fritt til å innordne seg fordi den moralske orden er integrert i mennesket som et system av klare og tydelige regler. Sosial disiplin og tilhørighet blir da resultatet av innsikt. Moralen starter med at vi tar hensyn til noe mer enn oss selv, den har sin opprinnelse i mellommenneskelige relasjoner i gruppa ifølge Durkheim.

Det er et stort spenn i variasjon innad i samfunnet, gruppedannelser foregår på flere plan. Kollektiv bevissthet vil da bli ”bevisstheter innflettet i hverandre, hierarkisk ordnet, i harmoni med hverandre, slik at vi ikke får en konflikt mellom gruppelojaliteter.” (ibid s.85) Mennesket blir forpliktet på gruppeidealet.

Erik H. Erikson (1902 – 1994) hadde en psykososial tilnærming til Aristoteles dydsetikk. Erikson mente dyd hadde karakter av indre styrke, hans etikk var individsentrert. Han definerte dyd som ”en aktiv kvalitet, menneskelige styrkekvaliteter som er innebefattet i menneskets psykososiale evolusjon og som bidrar til å gi det egostyrke” (ibid s.70). Hans dydsetikk fører aristotelisk tradisjon videre i vid forstand. Mennesket går igjennom ulike livsfaser der det tilføres nye egenskaper, som for eksempel visdom, innsikt og empati. Kulturen endres også og det legges vekt på nye dyder i ulike epoker. Kulturen gjennomgår som mennesket prosesser. Han gir dydsetikken et psykologisk fundament, han utarbeider et

dydsetisk skjema. I ulike artikler lister han opp dyder som forekommer på ulike stadier i menneskets utvikling.

Erikson skrev også flere artikler der han diskuterer dyder. I artikkelen "The Roots of Virtue", bli dydene knyttet til stadiene barn (hope, will, purpose, skill) ungdom (fidelity) og voksen (love, care, wisdom). I artikkelen "Insight and Responsibility" er dydene tydeligere definert. Dydene han peker på er: Håp, vilje, formål, kompetanse, troskap, kjærlighet, omsorg og visdom. Dydene vil ledd for ledd få en bekreftelse gjennom menneskets faser og kriser, slik at nye erfaringer utvikler og foredler dydene. Eriksons etikk blir en normativ etikk som er basert på hvordan mennesket er.

Alasdair MacIntyre (1929-) er filosof og var representant for den kontekstuelle dydstradisjonen og ville fornye dydsetikken. Han mente at etikken slik den var blitt var i fullstendig oppløsning. Han tok et oppgjør med den deontologiske etikken, med pliktetikken og utilitarismen. Denne etikken baserte seg kun på fornuften og førte ikke noen vei for menneskene. Han mente at målet for menneskene bør være hva som er det eneste gode og at all sosial identitet er tilknyttet sosiale og kulturelle normer.

Moral og rasjonelle vurderinger hører sammen, hevder MacIntyre, og alle forsøk på å skille dem må nødvendigvis slå feil. I denne påstanden ligger også en viktig kjerne i det kontekstuelle budskap: Vi kan ikke løsrive vår identitet fra det fellesskap vi er del av (Lorensen, s.37).

Dydene hos Aristoteles var utviklet i bystaten, hevdet MacIntyre, det blir derfor vanskelig å fremelske de som vanlige allmenne dyder, de var tett sammenvevd med sosiale rammer. Opplysningstidens prosjekt ifølge MacIntyre, var å løse opp disse tette båndene mellom handling, kontekst og moral og finne rasjonelle begrunnelser for moral. Prosjektet mislyktes fordi moral ikke lar seg forene med rasjonelle overveielser. Uten fellesskap finnes ingen moral, med andre ord moral, fellesskap og praksis er knyttet tett sammen. Muligheten for det gode liv vil alltid måtte finne sin søken i fellesskapet. Moralen er et resultat av strukturen og tradisjonen i et samfunn.

2.1.3 Arne Johan Vetlesen og dydsetikken

Arne Johan Vetlesen er professor i filosofi. Moralen, ifølge McIntyre, er tett knyttet til et samfunn. Dette lar seg vanskelig forene med det postmoderne samfunn, hevder Vetlesen. Det er rom for mange moraler i det postmoderne samfunn. Moral er noe individuelt, som kan velges uavhengig av fellesskapet. Et moralsyn kan alltid erstattes med et annet, moral er hele tida på valg. Individet i det postmoderne samfunn kan velge retning, men samfunnet krever at det tar et eller annet standpunkt til "sin" moral. Kulturelt mangfold og moralsk individualisme er ikke motpoler, men paralleller. "Vi er frie til å velge alt, men bare ikke velge bort vår frihet" (Vetlesen 1998 s.152). Vetlesen påstår at markedsøkonomien styrer mennesket fordi den dikterer både moralsk individualisme og kulturelt mangfold.

Er dydsetikken gått ut på dato eller gir den som en motreaksjon på pluralismen et svar? Denne lengsel etter fellesskap i en oppsplittet hverdag, kan den i verste fall føre til fundamentalisme? Vetlesen peker på muligheten for autoritære ledere og dyrking av individet i videste forstand. Dett er en farlig vei som må unngås i søken etter et meningsfullt fellesskap. Fellesskap og individualisme må betraktes dialektisk, uhemmet dyrking i den ene eller andre retning fører ikke til utvikling. Dialektikken kan beskrives som en middelvei: For mye av det ene vil skape lengsel etter det andre. Det er nødvendig at forholdet mellom individ og fellesskap alltid betraktes som et både-og (ibid s.158).

Et postmoderne menneske vil se på fellesskapet som en arena der det kan realisere egne behov, utvikle en egen moral. I den klassiske dydsetikken var individet opptatt av å utvikle god moral som var gjengs i fellesskapet. Kontrasten er stor, men det kan likevel tyde på at det er behov for en fellesskapsbasert etikk av typen dydsetikk. Liberalere er engstelige, men selv de er enige om at dyrkingen av individet har gått for langt. Skepsisen er der, lengsel etter fellesskap er umoden men reell. Skulle denne lengselen bli innfridd, vil muligheten for de som befinner seg i endring i forhold til ulike faser i livet lett falle utenfor. Vetlesen (1998) sier seg enig med liberalers advarsler om fellesskapets farer, det er kort mellom det å si at fellesskapet er den ideelle arena for søken mot det gode liv, til å påstå at noen fellesskap er bedre enn andre. Individer som ikke tilhører noe fellesskap, har ikke de noen verdi i seg selv?

Vårt samfunn er komplekst og preges av en utålmodighet etter å stadig produsere og konsumere mer effektivt. Samfunnet preges av stadig økende segregering og moralsk individualisme. Økonomi gir noen stor frihet, mens den begrenser tilværelsen for andre. Definisjon av frihet sidestilles ofte med bevegelsesfrihet. Moralsk frihet for individet vil si at det i alle livets situasjoner må foreta valg og stå til ansvar for disse. Det kan oppleves som en belastning for noen at fokuset har skiftet fra å være ”til nytte” til å være ”seg selv” (ibid s.173). Dette kan virke inn slik at individet er prisgitt samfunnets utvikling, for eksempel endringer i arbeidsmarkedet. Det utvikles et inneforstått krav til mennesket om at det hele tida må være villig til å forandre seg, omstille seg i takt med markedet. Vi lever i en tid der det som ikke er lønnsomt, ikke er konkurransedyktig bygges ned. Vi må tilpasse oss samfunn i andre deler av verden.

Vetlesen peker på lærerne som et eksempel på formidlere av moralske holdninger. Han ser at den klassiske forståelsen av dyder/holdninger har endret seg. Vetlesen refererer til Lars Løvlie, som har sett på læreplanen med kritiske øyne. Gudmund Hernes var forfatter av L97, men den generelle del av denne læreplanen er fortsatt inntakt i dag. ”Løvlie finner en at læreplanen inneholder en nesten besettende tro på det presterende enkeltindividet, og det på tross av all talen om tradisjon og fellesskap” (ibid s. 178). Individet pålegges ansvar utenfra, det er samfunnet som er leverandør av hva som kan forlanges i henhold til juridiske plikter og sanksjoner. Fokuset blir individets evne til å kunne prestere med tanke på hva som forventes av deg som bidragsyter i et konkurransedyktig samfunn.

Vetlesen sier at ”en etikk som søker en forlengelse inn i aktuelle sosiale praksiser, kan bare lykkes om den knytter an til mellommenneskelige relasjoner som bevarer personenes egenverd”. Familien er derfor en arena for tilegnelse av dyder, fordi der finnes kjærighet og vennskap, berikelse og konflikter. Markedets betraktning av mennesker er tydelig: vi er konsumenter. Vetlesen understreker at mennesket må se på selv på en annen måte, man må betrakte hverandre annerledes enn det markedet gjør. Dydsetikken ser nettopp på mennesket som et handlende vesen.

Vetlesen og Henriksen sier i sin bok at ”et samfunn som er markedsbasert og –styrt, medfører store konsekvenser for måten moralske spørsmål kan behandles på, og for måten moralske spørsmål kan behandles på, og for måten moralske verdier kan ivaretas på” (Vetlesen og Henriksen 2003, s.38). Vi styres av samfunnets krav om økonomisk rasjonalitet, noe som gir

følelse av moralsk tvang. Vi presses til å jobbe mer, oppnå bedre resultater, skaffe oss mer. Vi jobber hele tida mot et mål langt der framme hvor alt blir bedre bare vi har skaffet oss det og det, oppnådd de resultatene osv. Vi blir oppdratt til å bli konsumenter. Det er de målbare resultatene som teller, og den umiddelbare tilfredsstillelse av å skaffe seg noe som mange er avhengig av, gjør at samfunnet møter behovene. Alt er tilgjengelig, rastløsheten individet opplever ved mangel på å gjøre noe må fylles. Gleden over å ha nådd et mål må vike for satsingen på stadig nye mål.

Familien måles etter dens produksjon og konsum. Barn blir på lik linje med de voksne oppdratt til å bli konsumenter. Familien og hjemmet er bare en mellomstasjon der foreldre og barn samler krefter til å bidra i markedet som konsumenter. Spørsmålet blir da om barnet frarøves verdien det er i å være barn? Forfatterne refererer til Ralph Fevre (engelsk sosiolog) som mener at vi har mistet kontroll over barns tilværelse. Markedet har tatt kontrollen, alt kan kjøpes. Barndommen reduseres til å bli en opplæring av barna til å bli konsumenter. Hverken voksne eller barn blir verdsatt i kraft av seg selv eller som formål i seg selv. Forskjellen mellom barn og voksne viskes ut når barnet gjøres til konsument: Voksne går inn i rollen som den barnslig-uansvarlige og barnet får rolle som en pseudo-voksen (ibid s.111).

Forfatterne etter søkelyset på reelle valg som foresatte i dag står overfor. Det er fritt skolevalg og foresatte kan, ettersom eksamensresultatene til skolene er offentlige, velge den skole de synes er "best". De stiller spørsmål om dette er et fremskritt. Det gjør at en skole med gode resultater trekker til seg foreldre med finansielle og organisatoriske evner. Det vil på sikt føre til er tap for de mindre vellykkede konkurrentene på markedet. Valget for en gruppe vil da snevres inn.

"Det tidsriktige snakket om "valg" innenfor samfunnet må fratras sin falske uskyld. Slik ordet brukes i dag, tilhører det en dyp skeptisisme angående hele ideen om at utdanning er til for å tjene en felles interesse, nemlig fellesskapets interesse i å skape og beskytte et språk for offentlig debatt og moralsk diskusjon, især om hva for slags samfunn vi vil ha" (ibid s.115). Foreldre er forbilder for sine barn og de vet at ikke alt dreier seg om valg. "Å være voksen vil si å ville vite hvordan valg en gjør, gjør en forskjell for andre:" Hvilke muligheter gir valgene med tanke på relasjoner med andre? (ibid s.116).

Barn må få lov til å leve som barn, barndommen må ikke betraktes som noe som skal gjøres unna så fort som mulig for senere å begynne på det ”ordentlige livet” som voksne.

Barndommen og dens verden full av lek har egenverdi. Leken er barnets viktigste arena for å prøve å feile uten å løpe noen risiko. Barndommen er likevel en tid der holdninger dannes.

Moralsk atferd må hele tida settes under lupen. Det er viktig i alle lag av samfunnet å ivareta holdninger som styrker fellesskapet. Skolen er en av de viktigste arenaer i tillegg til foresatte der gode holdninger bør framelskes.

2.1.4 Læreplanen og dydsetikken

Skolen med de rammer som læreplanen gir, er en stor del av barns og unges hverdag. Den representerer et eget samfunn der elevene må trenes i å ta avgjørelser i samarbeid med hverandre slik at de gjennom praktisk erfaring styrker evnen til å opptre løsningsorientert. Skolen har i stor grad tatt storfamiliens plass i forhold til barns og unges oppvekst og den må derfor være aktiv i å mobilisere foresatte. Barndommen har egenverdi og det er viktig at skolen er dette bevisst. Læreplanens generelle del peker på syv ulike mennesketyper. Alle er like viktige med tanke på barns forberedelse til å kunne fungere i et demokrati. De syv mennesketyperne som den generelle delen beskriver, danner grunnlaget for arbeidet med fagene i skolen og peker på viktigheten av holdningsskapende arbeid. Den generelle delen understreker i kapitlene ”Det arbeidende mennesket”, ”Det allmenndannede mennesket” og ”Det samarbeidende mennesket” viktigheten av innsats for fellesskapet. Barn og unge må utvikle gode holdninger slik at de på sikt kan bidra til utvikling av samfunnet. Holdninger som ansvar, respekt, toleranse, empati understrekes i K06, generell del. Dette er de samme holdningene vi møtte hos filosofer og teoretikere jeg har beskrevet tidligere i dette kapitlet. Det ble hos de tidligste definert som dyder, men det er senere blitt brukt begrepet holdninger.

”Læreplanens generelle del utdyper formålsparagrafen i opplæringsloven, angir overordnede mål for opplæringen og inneholder det verdimessige, kulturelle og kunnskapsmessige grunnlaget for grunnskolen og videregående opplæring” (K06 s.9).

Skolen har med andre ord ansvar for at hver enkelt skal utvikle evne til å mestre utfordringer både individuelt og i samhandling med andre. Vår tradisjon som er enhetsskolen, må nødvendigvis sette fellesskapet i første rekke. Skolesystemet har dype røtter i

fellesskapstanken. Solidaritet og samhold har vært viktig for både skole og arbeidsliv i det norske samfunnet. Den generelle delen av læreplanen utdyper hvordan man som voksen skal legge til rette for en slik utvikling. Den peker på kjennetegn i de ulike mennesketypene som utvikler holdninger som er viktige i dannelsen av karakter og identitet. Dyder som utvikler ansvar for et godt fellesskap, og som det er pekt på tidligere i dette kapitlet, er grunnleggende i skolen i dag. Hvis man skal opparbeide ansvarsfølelse for fellesskapet kreves det holdninger som respekt, toleranse og evne til å sette seg inn i andres situasjon. Kapitlene om det allmenndannede mennesket og det samarbeidende mennesket er relevante for mitt prosjekt. I kapitlet om det allmenndannede mennesket pekes det på:

”Opplæringen skal gi god allmenndannelse ved konkret kunnskap om menneske, samfunn og natur som gir overblikk og perspektiv; ved kyndighet og modenhet for å møte livet - praktisk, sosialt og personlig og ved egenskaper og verdier som letter samvirket mellom mennesker og gjør det rikt og spennende for dem å leve sammen” (ibid s.14).

Det legges vekt på samarbeid i fellesskap. Menneskets identitet dannes av fellesskapet og dens kultur. Den optimale utvikling kan kun skje i møte med mennesket selv og dets kultur (Hagsæther 2008 s.49 og 50). Mennesket blir gitt muligheten til å realisere seg selv gjennom arbeid, gjennom å utvikle seg i et fellesskap. Kulturen er med på å danne mennesket og er en grunnleggende forutsetning for menneskets evne til å handle fritt. Mennesket er utstyrt med fornuft som realiseres i skapende arbeid.

Arbeid er både et individuelt og et felles ansvar. For å bli en fullverdig bidragsyter til fellesskapet må du som mennesket ha lært de grunnleggende verdiene av å bidra til fellesskapet. Kontakten utenfor skolen er i dag innsnevret slik at kulturen blant barn og unge er innadvent. Barn og unge får liten erfaring med å ta avgjørelser som får følger for andre. I kapitlet om det samarbeidende mennesket utypes dette.

Det er vesentlig å utnytte skolen som arbeidsfellesskap for utvikling av sosiale ferdigheter. Det må organiseres slik at elevenes virke får konsekvenser for andre, og slik at de kan lære av konsekvensene av egne avgjørelser (ibid s.16).

Livskunnskap utvikles best gjennom erfaringer som gjøres i et fellesskap. Personlige problemer kan løses i et fellesskap eventuelt ved å organisere på en annen måte. Det gir styrke

å få erfaring med å fremme egen og andres interesser i et fellesskap. Denne handlingskompetansen er en vesentlig del av skolens oppgave i samarbeid med foresatte. Skolen må være aktiv i lokalsamfunnet og trekke foresatte med i dette arbeidet for å styrke evnene til løsningsorientert atferd.

Foreldre har primæransvaret for oppfostringen av sine barn. Det kan ikke overlates til skolen, men bør utøves også i samarbeid mellom skole og hjem. Skolen må i forståelse og samarbeid med hjemmene bistå i barnas utvikling – og den må trekke forelderen med i utviklingen av miljøet rundt opplæringen og i lokalsamfunnet (ibid s.17).

Det må være et mål at verdiene/holdningene som læreplanen legger til grunn blir internalisert i barns og unges liv. Det må være grunnmuren i deres identitet, slik at det oppleves som en standard i møte med andre kulturer (Hagsæther 2008 s.52). De unge vil se på fellesskapet som en vesentlig del av sin måte å være sammen på.

3.0 Metode

En metode skal lede til et mål, den skal være et redskap som kan føre til videre forskning på det definerte feltet. Den skal fange opp variasjon i meninger og gi svar på spørsmål som er forberedt av en ”forsker”. Tolkningen vil i etterkant gi noen svar som kan bidra til økt forståelse og kunnskap.

Foresatte med barn i skolen er en sammensatt gruppe. Tankene var mange da jeg startet arbeidet med å tenke igjennom og lage det første utkastet til en spørreundersøkelse. Det mest interessante for meg var å gjøre undersøkelsen på egen skole. Denne skolen er som organisasjon er opptatt av å bruke nærmiljøet aktivt, og å trekke nærmiljøet inn i skolen. Opplevelsen av et fellesskap, og følelsen av å mestre i et fellesskap er viktige elementer som må ligge til grunn. Bygdeutvikling og skoleutvikling henger tett sammen. Svarene jeg fikk inn understreket viktigheten av et fellesskap og muligheten for faglig og individuell utvikling i et godt fellesskap. Etter en grovsortering dannet svarene tre hovedgrupper. Hovedområdene som utkrystalliserte seg etter gjennomlesing var:

- *Kjennetegn ved et godt fellesskap.*
- *Sikrer det å høre til et fellesskap faglig og sosial utvikling?*
- *Hvilke holdninger ivaretar individets frihet til utvikling i fellesskapet?*

Områdene overlapper noe, men gir ulik tilnærming til problemstillingen. Områdene er sentrale i den generelle delen av læreplanen, og de er grunnleggende verdier i skolen. Sitater fra den generelle delen ble brukt i informasjonsskrivet som fulgte med spørreundersøkelsen¹. Utdragene var fra kapittelet om det samarbeidende mennesket der det pekes det på at:

Opplæringen må rettes ikke bare mot faginnhold, men også mot de personlige egenskaper en ønsker å utvikle, ved å utforme omgivelser som gir rike muligheter for barn og unge til å utvikle et bevisst samfunnsansvar og handlingskompetanse for rollen som voksen (K06 generelle del s.17).

Det understrekes også at

---

¹ Vedlegg 1 (skriv til informanter og spørsmålene som ble sendt til foresatte).

Det er vesentlig å utnytte skolen som arbeidsfellesskap for utvikling av sosiale ferdigheter. Den må organiseres slik at elevenes virke får konsekvenser for andre, og slik at de kan lære av konsekvensene av egne handlinger (ibid s.16).

Utdragen peker både på individets mulighet for utvikling i et fellesskap og vektlegging på et velfungerende arbeidsfellesskap. Kanskje hadde de foresatte disse situatene i hodet da de svarte på spørsmålene. Svarene kan være idealistiske, men de kan også være farget av egen og sine barns skolegang.

3.1 Kvalitativ metode

Resultatet av undersøkelsen ga svært varierende svar. Ved å bruke en kombinasjon av spørreskjema og intervju, som er en kvalitativ forskningsmetode, ga svarene meg en mulighet til å jobbe videre med tolkning av empirien. Kvalitative data hører med til hermeneutisk forskningstradisjon (Fuglseth og Skogen 2006 s.262-264). Tilnærmingen til empirien preges av nærhet til hendelser og fenomener. Som forsker bestemmer man hva det skal spørres om, man definerer temaet. Ved bruk av kombinasjonen spørreskjema og strukturen i et intervju kommer man ikke nær respondentene på samme måte som i et intervju, men man får forhåpentligvis utdypende svar som kan tolkes på en annen måte en kvantitativ metode ville gitt. I hermeneutikken er man stadig på leting etter svar som kan åpne for nye måter å utvikle seg på.

Hermeneutikken er en fortolkningsvitenskap, den er helhetsorientert, og grunnlaget for kvalitativ forskning ligger i den hermeneutiske tradisjon (Aadland 2007 s.209). Den har gjennom historien utviklet seg fra å være en teologisk disiplin til å bli en rent filologisk metode for teksttolkning. Man oppdaget viktigheten av forståelsen av tekst satt i sammenheng med tiden det vatr skrevet i. teologen Schleiermacher var den første som gikk dypere inn i teksten. Tekstforfatterens indre liv og hensikter var viktig for leseren å få tak i, forståelsen ble et spørsmål om innlevelse. Dilthey utviklet hermeneutikken, og la senere vekt på tekstens historiske og sosiale sammenheng som bakgrunn for fortolkning. Hermeneutikken kan oppfattes som en spiral, sirkel eller en dialektisk bevegelse. Dialektisk metode kan sammenliknes med en dialog, der man sammenlikner sine erfaringer og utvikler standpunkt etter det (ibid s.190). På samme måte kan man betrakte en kvalitativ undersøkelse, forskeren

har en forforståelse, undersøker en problemstilling ved hjelp av informanter og tolker empirien i etterkant. Det foregår en ”dialog” mellom forsker og informanter.

Forskeren bør gå inn i arbeidet med empirien med åpent sinn, være nysgjerrig på informantenes syn og meninger. Hermeneutikken har et subjektivt kunnskapsideal, og kunnskapen kan bare formidles videre etter at forsker har fått en egen forståelse av stoffet. Veien blir til mens man går, og mitt prosjekt har hele tiden endret seg både i forhold til struktur og innhenting av ny litteratur. For å strukturere innholdet i metodekapittelet har jeg valgt å bruke noen av Kvaales stadier i en kvalitativ undersøkelse:

Tematisering: Formuler formålet med undersøkelsen, og beskriv hvordan du oppfatter emnet som skal undersøkes, før intervjuarbeidet starter. Planlegg med henblikk på å innhente den ønskede kunnskap og med tanke på studiets moralske implikasjoner. Intervjuing (spørreskjema): Utfør intervjuene ved hjelp av en intervjuguide, og med en reflektert tilnærming til kunnskapen som søkes og intervjusituasjonens mellommenneskelige relasjoner. Analysering: På grunnlag av undersøkelsens formål og emneområde, og i samsvar med intervjumaterialets natur, bestemmer du hvilken analysemetode som er best egnet for intervjuene. Verifisering: Undersøk intervjufunnenes generaliserbarhet, reliabilitet og validitet. Rapportering: Undersøkelsesfunnene og metodebruken formidles i en for som overholder vitenskapelige kriterier, tar hensyn til undersøkelsens etiske sider, og resulterer i et lesbart produkt (Kvale 2007 s.47).

Disse stadiene skaper oversikt når metode og empiri skal flettes sammen.

3.2 Tematisering

Tema i prosjektet er betydningen av et godt fellesskap i skolen og faktorer som blir berørt om fellesskapet er velfungerende eller ikke. Svarene i spørreundersøkelsen gir kort fortalt syn på hva et godt fellesskap skal inneholde. Skolen skal ivareta dette fellesskapet fordi skolen er pålagt det gjennom Læreplanen. Barn kan oppleve å bli satt utenfor i andre fellesskap, derfor blir det ekstra viktig at de føler seg akseptert i et fellesskap som preges av trygge rammer. I et godt fellesskap vil det være rom for personlig vekst fordi det ledes av tydelige voksne som ser viktigheten av rutiner. Ved at det er åpenhet rundt at barn er forskjellige, at de har ulike behov, vil de oppleve anerkjennelse. Barn som får anerkjennelse blir rausere barn som ikke setter hverandre i bås. De vil ved å erfare aksept se verdien av å jobbe mot felles mål.

Det har vært spennende lesing, foreldre ser absolutt viktigheten av et fungerende fellesskap. Jeg hadde i forkant en oppfatning, en mening om fellesskapets betydning for læring og utvikling. Jeg fikk også fem informanter til å prøve ut spørreskjemaet for å se om svarene var av en slik karakter at de samsvarte med noe av teorien jeg mente måtte ligge til grunn. Svarene fra informantene har satt ord på mange av mine tanker og de har gitt meg muligheten til å forske videre på hvorfor de har svart nettopp det de gjorde. Informantenes erfaringer både fra eget liv og fra sine barns hverdag preger sannsynligvis svarene. En kvalitativ forskningsmetode som kombinerer intervju og spørreskjema ga meg muligheten til å finne ut foresattes tanker om fellesskapets betydning for læring og utvikling.

Tematikken i mitt prosjekt er å forske på menneskers oppfatninger og meninger rundt et definert problemområde. Metoden for å finne ut dette er en kvalitativ tilnærming. Det er en nær sammenheng mellom metode og vitenskapsteori. Ordet teori er opprinnelig gresk og betyr ”blikk” eller ”syn”, man reflekterer over funn, over en gitt empiri. Vitenskapsteori vurderer hva som foregår når vi forsker (Fuglseth og Skogen 2006 s. 257). Man skiller mellom tre former for vitenskap: Naturvitenskap, humaniora og samfunnsvitenskap. Innen humaniora er det foretatt mye kvalitativ forskning. Innhenting av og håndtering av kunnskap bestemmer hvorvidt den holder vitenskapelige mål. Vitenskapsteoriene har grunnleggende fellestrekk. Det ligger i navnet humaniora at det er en vitenskap som er opptatt av menneskelige egenskaper. Mennesket er et tenkende, følende og handlende vesen. En tekst som blir til som et resultat av et spørreskjema vil være gjenstand for en hermeneutisk tolkning. Kunnskapen som blir til gjennom tolkning av empirien vil danne grunnlag for ny kunnskap. Vi sakker her om forståelsen av hermeneutikk som en spiral eller en sirkel. Ulike perspektiver vil avdekkes etter hvert som forskningsarbeidet går sin gang.

3.3 Undersøkelsen

Perspektivene som avdekkes vil kanskje samsvare med forforståelsen man har, den avgjør om vi finner mening i en tekst eller en handling. ”Gadamer mente at vi aldri kunne møte verden med et sett briller eller fordommer som hjelper oss til å finne et system, en orden eller kort og godt en mening i det vi står overfor” (Aadland 2007 s.184). Hermeneutisk forskning vil derfor avdekke svar som inspirerer til videre forskning og ny kunnskap blir konstruert ved hjelp av

språket i et samspill. I et spørreskjema med semistrukturert intervju som ramme blir spørsmålene mer åpne.

Utgreiing om undersøkelsen vil være bestemt av problemstillingen. Det er mange elementer som kan påvirke svarprosenten. Egenskaper ved skjemaet og hvordan man samler inn data vil være med på å påvirke resultatet. Det springende punktet vil være om respondentene oppfatter spørsmålene på samme måte som meg som forsker. Det kan være nødvendig med en forhåndstesting. Denne testingen vil avsløre om det er noe som er glemt, om det er spørsmål som ikke er tydelige nok eller om spørsmålene kan tydes på flere måter.

Et spørreskjema som skal finne ut foresattes oppfatninger omkring et tema vil inneholde verdiladede spørsmål. Holdninger har et objekt som kan deles inn i tre komponenter: en kognitiv, en affektiv og en handlingskomponent. Den affektive komponenten vil alltid være den som er vanskeligst å måle. Det finnes ulike råd for måling av disse komponentene: ”Forviss deg om at holdningskomponenten er klart definert, bestem deg for hvilke holdningskomponenter du vil måle og prøv å fange inn holdningens intensitet. Det er sjelden å anbefale å måle en holdning med bare et spørsmål, still derfor generelle spørsmål før spesifikke om samme holdningsobjekt” (Fuglseth og Skogen 2006 s.138).

Et semistrukturert forskningsintervju inneholder utdypende spørsmål i tillegg til spørsmålene som er gjennomtenkt på forhånd. Det vil etter en forhåndsprøving av spørreskjemaet være mulig å stille spørsmål som gir bedre og utfyllende svar. Et forskningsintervju vil se saken fra respondentens side.” Intervjuet har som mål å innhente kvalitativ kunnskap uttrykt med vanlig språk. Intervjuet forsøker å innhente åpne, nyanserte beskrivelser av ulike sider ved intervjupersonenes verden. Intervjuet fokuserer på bestemte temaer det er verken stramt strukturert med standardiserte spørsmål eller fullstendig ”ikke-styrende”. Dette er noen aspekter ved det kvalitative forskningsintervjuet (Kvale 2007 s.39).

Utfordringen ble å lage tydelige og åpne spørsmål som kan gi meg et grunnlag for å sette det inn i et teoretisk perspektiv. Spørsmålene bør også struktureres på en bestemt måte. Det anbefales at skjemaet innledes med lette spørsmål. De viktigste og vanskeligste spørsmålene bør komme i etterkant. Spørreskjemaet bør også ha lette avsluttende spørsmål (Fuglseth og Skogen 2006 s.142). Det bør også følge med en beskrivelse av prosjektet og hvor det er mulig å se resultatet. Det er ulike tilnærminger i et kvalitativt intervju. Det er viktig å være klar over

disse når man lager spørsmålene. En postmoderne tilnærming vil fokusere på narrativ tekst, en hermeneutisk tilnærming vil peke på sammenhengen mellom tekst og tolkning. Det fenomenologiske perspektivet har fokus på personens verden og dialektisk tilnærming ser på forholdet mellom kunnskap og handling. Det er nødvendig å kombinere ulike tilnæringsmåter når man lager spørsmålene. Ved å kombinere disse to metodene vil jeg få bredere og mer spesifikk kunnskap om mitt problemområde. Metoden gir mer rom for tolkning enn en spørreskjema alene ville ha gjort. Intervjuet som metode gir rom for fortellende tekst. Det gir rom for forskning på en annen og mer interessant måte.

Spørreundersøkelsen ble utformet med åpne spørsmål. Mine informanter var foresatte med barn på ”min” skole, de var en anonym gruppe som valgte å svare på spørsmålene jeg hadde utformet på bakgrunn av mitt problemområde. Spørsmålene var gjennomtenkt og utprøvd på forhånd, og ga noe overlappende svar. Svarene lot seg likevel kategorisere, og de har blitt bearbeidet ut fra disse kategoriene (kapittel 2.0). I hermeneutisk tradisjon tolker informantene spørsmålene og forsker tolker svarene i lys av sin forforståelse.

Innenfor alle kategoriene, som er grundig beskrevet i kapittelet om empirien, kommer det fram verdier og holdninger som er viktige for at det skal skje læring og utvikling for individet innenfor rammene av et godt fellesskap. Individets frihet er viktig for at et godt fellesskap skal fungere. Hver enkelt må oppleve anerkjennelse hvis det skal sikres personlig vekst. Et godt fellesskap sikrer et gode arbeidsforhold, og det å jobbe mot felles mål undergraves ikke hvis fellesskapet har tydelig ledelse. Å utvikle sosial kompetanse er umulig uten et fellesskap. Empati må læres i samhandling med andre og under ledelse av en tydelig og omsorgsfull voksen. Ungene skal rustes til å bli velfungerende voksne mennesker i et demokrati. ”Opplæringen har ikke bare egenverdi for eleven, men har også som mål å forberede de unge til å påta seg arbeidslivets og samfunnets oppgaver” (K06 generelle del s.9).

Svarene har ført meg videre i prosessen. Det har åpnet opp for nye tanker, og gitt meg muligheten til å søke svar i ny litteratur. Lagene eller sirklene i den hermeneutiske spiral flettes sammen ettersom arbeidet med prosjektet går sin gang.

3.4 Analysering

Som forsker skal man analysere det som er kommet fram i spørreundersøkelsen. Det er ulike metoder som man kan ta i bruk for å tolke materialet man har fått. Man kan differensiere mellom fem ulike måter å analysere på innen kvalitative metoder. Disse fem måtene er meningsfortetting, meningskategorisering, narrativ strukturering, meningstolkning og meningsgenerering gjennom ad-hoc metoder (Kvale 2007 s.125 og 126).

Den siste metoden er mest brukt i intervjuanalyse. I denne metoden kan man bruke ulike teknikker for å analysere materialet. Forskeren kan lese igjennom og danne seg et generelt inntrykk for siden å gå tilbake til bestemte avsnitt. Det stiller en som forsker friere til å gå dypere inn i materialet. Det er mulig å kvantifisere svar, tolke enkelte svar, sette svarene inn i en fortellingssammenheng osv. Det finnes med andre ord mange tilnæringsmåter når det gjelder meningsgenerering. Miles og Hubermann diskuterer tretten taktikker for meningsgenerering i kvalitative tekster. For min analyse vil det være aktuelt å legge merke til mønstre og klyngedannelse, å sammenlikne, bygge en logisk beviskjede og skape en begrepsmessig/teoretisk sammenheng (ibid s.135). Ved å kategorisere svarene som jeg har gjort og beskrevet, har det oppstått mønstre og en viss logisk kjede som har dannet en bakgrunn for videre lesing av teori. Dette har ført til nye sammenhenger mellom min forforståelse og danning av nye perspektiver.

I hermeneutisk og sosialkonstruktivistisk teori blir kunnskap konstruert gjennom språket i et sosialt fellesskap. Det oppstår en vekselvirkning mellom teksten og leseren. Teksten kan analyseres på tre nivå: Det skriveren mente, det teksten avslører og det vi legger i teksten. Som forsker har man forkunnskaper og vil derfor ha forventninger til svarene man får ved en undersøkelse (Fuglseth og Skogen 2006 s.264). Den hermeneutiske spiral viser hvordan tolkning vil foregå. Tolkningen er sentral, og det vil være nødvendig å se på både del og helhet for å få en forståelse av materialet. Svarene i spørreundersøkelsen blir tolket og satt inn i en teoretisk ramme og vil med det danne ny kunnskap.

Jeg kom fram til de tre hovedområdene ved se spørsmål og svar i en sammenheng. Jeg leste igjennom sitater og plasserte dem innenfor de tre hovedområdene. Jeg noterte i en rubrikk ved siden, av holdninger og meninger som kom fram av sitatene. Ved siden av dette noterte jeg spørsmål og aktuell litteratur. I neste runde sammenfattet jeg sitater som hadde samme

innhold for så å knytte de direkte til aktuell teori. Den hermeneutisk inspirerte forsker må prøve å leve seg inn i hva andre tenker, hvordan verden ser ut gjennom informantenes ”briller”. Analyseringen vil derfor med en ad-hoc tilnærming veksle mellom å se deler og helheten i empirien. I undersøkelsen kom det fram holdninger som danner grunnlag for læring og utvikling i et fellesskap: Respekt, raushet, aksept, anerkjennelse, toleranse og lignende. Er det holdninger som skolen alene har ansvar for? Spørsmålene åpnet ikke for refleksjon om disse holdningene var like viktige i andre fellesskap. Analysering er å undre seg, å drøfte, så en forskers oppgave er å sette tankene i et videre perspektiv. Informantene har også en erfaringsbakgrunn, og svarene blir automatisk preget av det.

3.4 Verifisering

Hva er gyldige funn? Spørsmålene om den kvalitative forskningen er verifiserbar, dvs. å attestere kunnskapen av, knytter til seg begrepene generaliserbarhet, reliabilitet og validitet. I kvantitativ forskning er det mulig å etterprøve om funnene er gyldige og pålitelige. Validitet og reliabilitet i kvalitativ forskning blir knyttet til informantenes troverdighet. Det blir da nødvendig å være nøyaktig i utformingen av spørsmålene som stilles. Man må også være grundig i utformingen av teori knyttet til praksis. Verifiseringen blir en gjensidighet mellom teori og empiri.

Svarene i undersøkelsen kan selvfølgelig ha et idealistisk preg. En kvalitativ forskning må ha flere perspektiver med i tolkningen om materialet er troverdig. Det kommer tydelig fram i svarene at informantene mener at skolen må være en motsats til samfunnet, i dette fellesskapet lærer barn å forholde seg til hverandre på en annen måte enn hjemme. Det blir da i min tolking av empirien viktig å dra linjer fra problemstillingen og bakgrunnen for valget, til slutninger som kommer fram. Det må være tydelige forbindelser slik at leser til enhver tid ser sammenheng mellom hvorfor jeg tolker slik jeg gjør.

3.5 Rapportering

Det ferdige resultatet blir til etter en prosess over tid. Metoden styrer arbeidet og endringer finner sted. Som forsker går man ut og inn i oppgaven, deler og helheten blir gjenstand for

vurdering. Teorien gir nye innfallsvinkler, og resultat og problemstilling blir kanskje ikke den samme som i utgangspunktet. Rapporten skal til slutt bli et lesbart produkt med tilsynelatende interessante funn. Kvale stiller en del spørsmål i forbindelse med rapportering: Er resultatene interessante? Åpnes det for nye perspektiver på emnet? Hvilke teoretiske implikasjoner har funnene? Støtter funnene relevant teori eller går de imot dette? Rent praktisk, har funnene noen verdi for andre? (Kvale 2007 s.185).

Tanken med masteprojektet var å øke foresattes bevissthet rundt den generelle delen av læreplanen og verdien av et godt fellesskap. En tilbakemelding av en eller annen form vil sikkert bli aktuell. Det er viktig å være tydelig og formidle den jobbe man gjør i skolen. Det er fokus på individuell tilpasning, mål og prestasjoner. Tilbakemeldingen av dette prospektet vil kanskje gjøre foresatte klar over den sammensatte jobben det er å jobbe med barn og unge.

Funnene kan ha allmenn verdi fordi undersøkelsen er anonym. Etter samtale med NSD (Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste), personvernombudet, var det ikke nødvendig å melde dette prosjektet. Forskeretikken er dermed ivaretatt². Valg av sitater er tilfeldig valgt, de har vært relevante i forhold til hovedområdene i kategoriseringen. Utvalget er kanskje heller ikke representativt for foresatte ved skolen der undersøkelsen har vært gjort. Ved kvalitativ forskning må man ha en visst antall svar for at det skal være et grunnlag for forskning.

---

² Vedlegg 1 (skriv til informanter og spørsmålene som ble sendt til foresatte).

4.0 Hovedfunn i empirien

I metodekapittelet har jeg beskrevet hvorfor jeg har valgt kvalitativ metode. Etter å ha gjennomarbeidet svarene i skjemaene, dukket det opp nye innfallsvinkler, ny litteratur. Det åpnet for andre perspektiver i prosjektet mitt. Holdninger som er viktige i et fellesskap, må etableres. Hvordan de læres, hvilke menneskesyn som ligger til grunn hos den som lærer bort og skal lære og hvilken oppdragelse som ligger til grunn, åpnet for litteratur på et neste nivå. Den hermeneutiske spiral, kvalitativ måte å forske på, ligger jo nettopp til grunn for strukturen og progresjonen i oppgaven. En kombinasjon av spørreskjema og intervju ga meg en mulighet til å tolke og kategorisere svarene.

Presentasjonen av svarene som kom fram i undersøkelsen er en viktig del av masteroppgaven. Det er derfor viktig å si noe om hvordan jeg gikk fram for å få inn materialet som er grunnlaget for empirien. Når et utvalg skal gjøres er det noen forhold som man må ta hensyn til. Mitt utvalg var foreldregruppa ved den skolen der jeg har mitt arbeid. Jeg delte ut undersøkelsen til ca. 75 respondenter. Spørsmålene tok utgangspunkt i problemstillingen og to utsagn fra kapitlene om det allmenndannede mennesket og det samarbeidende mennesket i den generelle delen av K06:

Opplæringen må rettes ikke bare mot faginnhold, men også mot de personlige egenskaper en ønsker å utvikle, ved å utforme omgivelser som gir rike muligheter for barn og unge til å utvikle et bevisst samfunnsansvar og handlingskompetanse for rollen som voksen (K06 s.17).

Det er vesentlig å utnytte skolen som arbeidsfellesskap for utvikling av sosiale ferdigheter. Den må organiseres slik at elevenes virke får konsekvenser for andre, og slik at de kan lære av konsekvensene av egne handlinger (ibid s. 16).

Det ble i alt laget seks spørsmål³ som foresatte ved skolen der jeg jobber skulle svare på. Spørsmålene ble levert anonymt til på forhånd avtalte personer. Det kom inn sytten svar som jeg i etterkant kategoriserte⁴. Det er selvfølgelig vanskelig å si om svarene er gitt ut fra erfaringer med egne barn, erfaringer fra egen skolegang eller idealistiske syn og tanker rundt spørsmålene i undersøkelsen. Ofte er det vel en sammenblanding av alle disse elementene

---

³ Se vedlegg 1

⁴ Se vedlegg 2

som ligger til grunn for svar på slike typer spørsmål. Erfaringer man gjør, internaliseres, og sammen med oppfatninger og meninger om et gitt tema formes svarene man gir. Mitt engasjement ligger i å finne ut om det er mulig å endre, øke bevisstheten eller gjøre noe med holdninger til fellesskapet. Den etiske dimensjonen for min forskning ble ivaretatt ved at jeg kontaktet NSD (Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste), og fikk beskjed om at prosjektet kunne gjennomføres uten å sende det inn til godkjenning av personvernombudet fordi svarene ble levert anonymt.

Jeg kategoriserte svarene ved å dele dem inn i tre hovedområder som tok utgangspunkt i spørsmålene jeg stilte i spørreskjemaet:

- *Kjennetegn på et godt fellesskap*
- *Å tilhøre et godt fellesskap sikrer god faglig og menneskelig utvikling*
- *Viktige holdninger i et fellesskap for individets utvikling*

Hver kategori delte jeg igjen i tre bolker:

- *Sitater*
- *Tanker, meninger og holdninger hos informanter*
- *Nye spørsmål/ny litteratur*

I disse bolkene skrev jeg i rubrikken for sitater, svarene som var representative for hvert hovedområde. I rubrikken for meninger, tanker og holdninger skrev jeg ord/setninger som sammenfattet svarene. I siste rubrikk formulerte jeg spørsmål som krevde videre tolkning og lesing av ny litteratur. Hver av de tre kategoriene gir en beskrivelse av hva respondentene uttrykker i svarene. Det blir utgangspunktet for videre tolkning i analysekapittelet. Jeg gjør rede for hovedtankene for hver kategori under samme overskrifter som framkommer i kategoriseringen av empirien. Noen av tankene er gjennomgående for hvert av hovedpunktene. Læreplanens generelle del sier noe om hvert av hovedpunktene i kategoriseringen. Jeg vil derfor trekke fram sitater fra noen av kapitlene i planen og knytte de til funnene i empirien.

4.1 Kjennetegn på et godt fellesskap

Bevisstheten rundt et godt fellesskap var utgangspunktet for masteprojektet. Læreplanens generelle del peker på verdien av å jobbe med holdninger som er med på å danne et godt fellesskap. I kapittelet om det samarbeidende mennesket skisseres tre viktige områder slik jeg ser det: Læring i fellesskap, plikter og ansvar og skolen som motvekt til en kultur elevene selv skaper. Det er viktig at skolen legger til rette for et variert læringsmiljø. Unger lærer på ulike måter og det er derfor nødvendig å tenke på dette når undervisningen planlegges. Elever, foreldre og skolens ansatte må ha en felles forståelse av skolens mål. Det må hele tiden være fokus på mål og læring i forhold til mål. Det er ikke gitt at alle elever når målene i samme grad, og det må bevisstgjøres hos både elever og foreldre. De erfaringer barn og unge får i skolen, vil påvirke holdningene de selv får til verdien av å prege fellesskapet på en positiv måte. Alle voksne og elever som er en del av skole- og nærmiljøet må samhandle. Det forutsetter at foreldre kjenner både hverandre og hverandres barn. Skolen må være aktiv i nærmiljøet for å få til optimal utvikling av fellesskapet.

Alle har et medansvar når det gjelder andres utvikling. Ved å få plikter og ansvar i forhold til dette, vil den enkelte utvikle empati. Elevene har i tillegg til ansvar for egen læring også plikt til å sørge for at andre får samme muligheten. Skolen skal være en forberedelse til å møte kravene fra samfunnet, men den skal også være en motvekt til uheldige sider ved dette samfunnet. Dagens unge utsettes for sterk påvirkning fra ulike medier. De har ubegrenset tilgang til pc og internett, og er kanskje ukritiske i sine holdninger til alt som publiseres der. Det er fokus på raske og enkle løsninger. Dette er i og for seg ikke bare negativt, men det er ikke alle som makter å legge arbeid i det å lære. I forhold til å tilegne seg kunnskap er det ikke alltid lurt med enkle og raske løsninger. Skolen må legge vekt på trening i å møte konflikter og øve elever i å se løsninger for andre enn seg selv. Fellesskapet må med andre ord oppleves som romslig og inkluderende.

Spørsmålene jeg stilte i forhold til denne kategorien var: Hva mener du kjennetegner et godt fellesskap, og hva mener du må til for skape et godt arbeidsfellesskap. Svarene jeg fikk, viser at foresatte er bevisste på verdien av et godt fellesskap:

Trygghet og aksept for alle involverte. Hvor hver og en får brukt sine sterke sider og utvikle de svake, og derigjennom oppnår personlig og faglig utvikling og vekst (empiri).

Skolen må ivareta det gode fellesskapet fordi barn kan oppleve å føle seg utenfor i andre fellesskap. Det er derfor viktig med tydelige voksne som skaper gode rutiner og ser hver enkelt barns behov. De voksne må også være tydelige på å formidle verdien av å jobbe mot felles mål. Holdninger som respekt, raushet, anerkjennelse, aksept og følelse av trygghet er fundamentale i et fellesskap. Uten disse holdingene er det lite rom for personlig vekst. Trygghet skaper trivsel som igjen gjør barn komfortable i samvær med andre. De har ikke behov for å hevde seg, noe som virker nedbrytende på fellesskapet. Barn som har spesielle behov, vil føle aksept og vil bli tatt vare på av gruppen. Det kreves åpenhet rundt hver enkelt elev for at det skal bli rom for utvikling.

4.2. Et godt fellesskap sikrer faglig og personlig utvikling

Læreplanens generelle del sier videre i kapittelet om det arbeidende mennesket at gode arbeidsvaner har nytte langt utover skolens arena. Det peker på at arbeid i fellesskap, god formidling av arbeidsvaner og bevissthet rundt tilpasset opplæring er grunnlaget for et godt resultat. God læring skaper driv og vilje hos den enkelte og gir lyst til å være med å prege fellesskapet. Ytelse senere i livet påvirkes av gode arbeidsvaner, og når gode vaner er innarbeidet i et fellesskap, har det skjedd viktig læring. Ved å bevisstgjøre elevene på at læring er noe som skjer i og med eleven, og viktigheten av den oppmuntringen et fellesskap kan gi, utvikles holdninger som har stor betydning for et optimalt læringsresultat. Læring er lagarbeid. Når læreren har gode fagkunnskaper og ser viktigheten av å videreutvikle sine kunnskaper, har hun de beste forutsetninger for en god undervisning som kan sette læring i gang. God undervisning er også tilpasset hver enkelt elev. Barn og unge har ulike behov, og alle må få mulighet til å føle mestring og aksept i et fellesskap.

Spørsmålene jeg stilte i forhold til dette området i kategoriseringen var: Hvordan synes du at et godt fellesskap kan sikre god faglig utvikling, og har det å høre til i et fellesskap noen betydning for å utvikle seg som menneske? Noen eksempler på svar var:

Med et godt fellesskap skapes grunnlag for gode arbeidsforhold og ytre elementer eller mangel på godt fellesskap forstyrrer ikke utviklingen, men fremhever den (empiri).

Føle seg trygg for å motta læring. Ja, bli respektert for egne meninger, tørre å stå fram (empiri).

Læring har den beste grobunn innenfor trygge rammer. I et godt og trygt fellesskap som skolen har de beste forutsetninger for å få til, kan barn lære å forholde seg til hverandre på en annen måte enn hjemme. Tilpasset undervisning lykkes best i et åpent og inkluderende klima. Barn lærer av hverandre, og den beste læringa skjer nettopp på denne måten. Det er en myte at barn lærer mest ved å være passive tilhørere. Pedagogen må være sin rolle bevisst og bruke læringsstrategier som fremmer læring.

Læreren er viktig som leder i et fellesskap, og må skape et klima som er preget av omsorg. En tydelig leder må gi elevene ansvar og stille krav slik at de lærer å innordne seg etter regler for samvær. Elever som føler ansvar for hverandre lærer empati. Denne egenskapen kan kun læres i samhandling med andre mennesker. Uten empati frarøves man som menneske holdninger som er nødvendige for fellesskapet. Barn og unge utvikler sosial kompetanse i et godt fellesskap, de vil oppleve anerkjennelse og de vil føle det som oppmuntring i sin streben etter å bli bedre. Å føle aksept for sin egenart gir selvtillit og ønske om å bidra til fellesskapet.

4.3 Holdninger som påvirker individets utvikling

I kapittelet Det integrerte mennesket i den generelle delen pekes det på viktigheten av at hvert individ har sin egenart som må være en styrke for fellesskapet:

Sluttmålet for opplæringen er å anspre den enkelte til å realisere seg selv på måte som kommer fellesskapet til gode – å fostre til menneskelighet for et samfunn i utvikling (K06 generelle del s. 20).

Opplæringen skal fremheve allsidig utvikling av den enkeltes evner og egenart. Det er viktig å

Fremelsk den enkeltes særpreg, de forskjeller som gjør hvert individ til et fond for andre – og å formidle de felles kunnskaper og ferdigheter som gjør at vi lett kan fungere med andre og sammen bidra til samfunnets vekst (ibid s. 20).

Her er essensen i hele opplæringen. Læreplanen peker på at individets styrke og selvinnsikt er fellesskapets fundament. Dette gjenspeiler det dobbelte formålet i opplæringen. Fokuset må være to steder: Det er viktig å utvikle evner til å handle moralsk i samhandling med andre. Det må også legges vekt på karakterdannelse, det å utvikle styrke til å ta hånd om eget liv, vise omsorg og forstå at man har forpliktelser i samfunnet. Spørsmålene i forhold til denne kategorien var: Er det viktig for barn i dag å være stolte av å tilhøre et fellesskap, og hva tenker du om individets frihet i forhold til å utvikle et godt fellesskap? Svarene viser at individ og fellesskap er avhengig av hverandre:

Individets frihet er viktig. Det kan åpne for videre utvikling av fellesskapet, og det første som slår meg er at når man gir individet frihet til utvikling, vil man kanskje tilføre fellesskapet ny kunnskap og erfaring seinere (empiri).

Individets frihet gir næring til fellesskapet. Fellesskapet må ikke føles som en tvangstrøye, men må gi hver enkelt spillerom slik at det kan utvikle verdier som er viktige i et demokrati. Utvikling av individuelle ferdigheter i et fellesskap gir selvinnsikt og gode muligheter for å lykkes. Alle har noe å bidra med, og den voksne må sørge for at alle bli hørt. Jeg leser i stor grad svarene fra respondentene slik at de synes at fellesskapet kan være et godt alternativ for at individet skal lykkes. Læreren må også være bevisst at ikke alt kan styres. Unger påvirker også og har i varierende grad ønske om å kontrollere. Det er derfor viktig med balanse mellom individets frihet og tilhørighet til fellesskapet.

5.0 Analyse

I kapittelet om hovedfunn i empirien trekker jeg slutninger av funnene, og gjør rede for kategoriseringen. Det ble til slutt tre hovedområder som beskriver temaene:

1. *Hva kjennetegner et godt fellesskap?*
2. *Er et godt fellesskap ensbetydende med et godt læringsklima?*
3. *Hvilke holdninger er viktige for at individet skal utvikle seg i et fellesskap/ må hensynet til individet vike på bekostning av hensynet til fellesskapet?*

De to første kategoriene beskriver kjennetegn ved et godt fellesskap og viktigheten av dette som utgangspunkt for læring. Disse kategoriene er noe overlappende og kan tolkes sammen. Holdningene som er viktige for å etablere et godt fellesskap er de samme holdningene som forutsetter optimal læring. I teorikapittelet trakk jeg fram holdninger som ansvar, respekt, toleranse og empati som fremtredende i K06, generell del. Dette er holdninger som også fremkommer som viktige i svarene jeg fikk. Jeg har i teorikapittelet redegjort for ulike syn på dyder/holdninger. Dette har gitt meg et grunnlag for bearbeiding av undersøkelsen. Det er nødvendig å utvikle bestemte holdninger for å opprette og bevare et godt fellesskap. Læring av allmenndannelse og kunnskap har best forutsetninger i et godt fellesskap. Det blir naturlig å se på svarene og analysere dem under overskriften "Fellesskapets betydning for god læring".

Individet som en del av et fellesskap behandles i tredje kategori. Jeg vil drøfte dette under overskriften "Individets betydning for fellesskapet". I analysen vil det komme fram ulike filosofers og teoretikers syn på hvilke holdninger som er viktige for et godt fellesskap. Jeg vil også komme med egne synspunkter i tilknytning til svarene jeg fikk. På slutten av hver del vil jeg trekke inn noe ny teori som belyser svarene og bringer meg videre i min tolkning av empirien. Svarene har en tendens til å overlappe hverandre. Dette fører til noe gjentakelse i dette kapittelet..

5.1 Fellesskapets betydning for god læring

Teorikapittelet avsluttet med å beskrive holdninger som K06, generell del beskriver som vesentlige for å utvikle et godt fellesskap. Læreplanens generelle del er derfor styrende når det gjelder strukturen i dette kapittelet. Den peker på de ulike mennesketypene, som i denne oppgaven begrenser seg til tre typer: Det arbeidende mennesket, det allmenndannede mennesket og det samarbeidende mennesket. Et godt fellesskap består av mennesker som er villige til å utvikle toleranse for hverandres ulike forutsetninger, som tar ansvar for hverandre og respekterer at mennesker har ulik bakgrunn. Dette igjen utvikler evnen til empati. Jeg viser til tre svar fra informantene i spørreundersøkelsen:

At medlemmene anerkjenner, inkluderer og respekterer hverandre (empiri).

Der alle respekterer hverandre og samarbeider (empiri).

At alle er og føler seg inkludert (empiri).

Uttalelsen fra disse tre informantene understreker de viktigste byggesteinene i et godt fellesskap som den generelle delen av læreplanen bygger på: anerkjennelse, respekt og at alle er inkludert. Dette er fundamentet for et godt fellesskap. Aristoteles mente vi var født med en streben etter å gjøre det gode, altså det som var det beste for fellesskapet. Mennesket vil leve i harmoni med sine evner, og fornuften sier at alle er tjent med å leve i et godt samfunn (Stigen 1996).

5.1.1 Fellesskapets verdi

Hva mener respondentene ligger i beskrivelsen av et godt fellesskap? Samsvarer det med min oppfatning og teoriens beskrivelse av holdninger som preger elevene i skolen og i samfunnet ellers i dag? Jeg spurte om hva mener du kjennetegner et godt fellesskap, og hva mener du må til for skape et godt arbeidsfellesskap? Aristoteles pekte på at den optimale lykke for mennesket. Evnene våre virker sammen når de streber mot et mål (Stigen 1996). Målet kan nås ved å praktisere moralske dyder, det vil si med bakgrunn i K06, generell del å bl.a. vise ansvar for fellesskapet. Vi opplever ”lykke” tilfredsstillende gjennom å få positive

tilbakemeldinger på praktiseringen av våre holdninger. Ved å vise respekt får vi respekt, ved å være tolerant vil vi møte toleranse osv.

De som er i et godt fellesskap er trygge på hverandre og tør være seg selv. De respekterer hverandre slik de er og bidrar til at alle "synes". I et godt fellesskap vil posisjonene i forhold til hverandre være avklart slik at det ikke er en kamp for å hevde seg. I et godt fellesskap vil den som har spesielle behov for hjelp (i perioder eller for enkelte hele tiden) få denne hjelpen oppmerksomheten av de andre. I et godt fellesskap vil den enkelte føle seg sett. I et godt fellesskap vil det være et omforent verdigrunnlag (empiri).

Trygghet forutsetter anerkjennelse i fellesskapet både av voksne og barn. Svaret viser at denne informanten er opptatt av trygghet og respekt. Det samsvarer med det jeg mener skolen representerer. Spørsmålene jeg stilte var generelle, så svarene trenger ikke være en beskrivelse og en oppfatning av skolen der de har sine egne barn. Likevel velger jeg å tolke det dit hen at svarene er farget av erfaringene de har gjort ved å ha barn på skolen.

Vi lærer holdninger innenfor sosiale rammer hevder A. McIntyre (Asheim1997). Han påsto at Aristoteles ikke tok høyde for dette. Selv om Aristoteles levde i en helt annen kontekst, mener jeg at hans tanker kan flettes inn i vår kultur. Grunntanken er at det er lønnsomt for både en selv og fellesskapet å praktisere nettopp holdninger som bl.a. ansvar, respekt, toleranse og empati (K06 generell del) for å oppnå mening i tilværelsen. Den gyllne middelvei er sentral hos Aristoteles, den er sammen med gode holdninger veien til lykke. Mennesket kan ved hjelp av ros og korrigerende bli fullkomment ved å være bevisst de moralske og intellektuelle sidene ved tilegnelse av dyder (Stigen 1996). Erikson derimot la vekt på utvikling av dyder parallelt med endringer i kulturen. Han mente dydene endret seg i takt med samfunnsutviklingen. Dette gjenspeiler seg i dagens samfunn der det er større fokus på individet enn noen gang før. Dyder som er viktige for individet i dagens samfunn må vel da være å ta vare på ansvaret for både egen utvikling og utviklingen av fellesskapet. Men Erikson bringer også inn de ulike utviklingsstadiene hos mennesket der forskjellige dyder forekommer på de ulike stadiene (Asheim 1997).

Skolen som institusjon må ivareta holdninger som er varige over tid og jeg mener at det blir viktig å synliggjøre at den er motkultur i samfunnet. Den må etablere moralske holdninger hos barn og unge som kan være et fundament for senere læring og utvikling.

Når alle føler at de har noe å bidra med, at deres evner og egenskaper er ønsket i helheten. At man er velkommen som en del av gjengen, at man har en plass og det merkes om man ikke er tilstede. Samtidig må man i et fellesskap være obs på å ikke sette medlemmene i faste båser. Fellesskap utgjøres av alles bidrag, men man må være åpen på at medlemmene endrer/utvikler seg, eller at de til ulike tidspunkter kan bidra med ulike ting. Medlemmenes bidrag til helheten kan ikke være statistisk/forutsigelig eller fastlagt en gang for alle (empiri).

Alle må føle ansvar for hverandre og fellesskapet. Her kommer det fram holdninger som toleranse og empati. Et inkluderende fellesskap er et godt fellesskap er min forståelse av dette svaret. Det blir viktig å ikke sette hverandre i båser sier informanten, det vil føle til at individet stagnerer i sin utvikling. Erikson peker på individets ulike stadier og utviklingen av dyder innenfor disse, mener jeg at individets utvikling har betydning for fellesskapet. Noen av dydene Erikson peker på er håp, formål, omsorg og visdom. Disse dydene utvikles i mennesket, men mennesket lever ikke isolert. Durkheim pekte på at moralsk atferd ble lært i en kontekst. Sosial disiplin er grunnlaget for å nå et felles mål og føle at det er lønnsomt. Individet trenger trening i å følge felles mål, vi må ta hensyn til noe mer enn oss selv for å nå disse målene. Moralen er kun noe å trakte etter hvis de erfars i et fellesskap (Asheim 1997).

Internalisering av verdier mot et felles mål (empiri).

Dette utsagnet bekrefter slik jeg ser det en kombinasjon av både Erikson og Durkheim. Slik jeg tolker dette utsagnet pekes det på at individene i et fellesskap må stimuleres til å strekke seg mot noe som ligger litt utenfor, noe som er litt vanskeligere enn det de i øyeblikket kan fatte. Mennesket må tilegne seg de holdningene som K06, generell del skisserer for å nå definerte felles mål. Jeg tolker det slik at informanten synes det er viktig at elevene skal forberedes til å takle samfunnets krav. Det er med andre ord viktig å fokusere på det i det daglige samværet på skolen. Holdningene som ligger til grunn og presiseres i generell del må gjennomsyre hverdagen.

Teorien som danner min forforståelse støtter mange av svarene i undersøkelsen min. Bevisstheten om verdien av et godt og velfungerende fellesskap er svært synlig i empirien. Svarene åpnet for tanker som annen litteratur forhåpentligvis vil belyse. Respondentene understreker viktigheten av et godt fellesskap, men er svarene gitt på ideelt grunnlag eller gjenspeiler det informantenes egne erfaringer og er skolen flinke nok til å synliggjøre tankene rundt verdien av fellesskapet, av den generelle delen i K06?

Vetlesen peker på at skal en etikk være levedyktig, må den knyttes til mellommenneskelige relasjoner som bevarer personens egenverd (Vetlesen 1998). Grunnleggende holdninger som empati, trygghet og tillit viser seg i de fleste av svarene. I møte med mennesker utvikles vi, og vår iboende fornuft, slik som Aristoteles beskriver, forenes med følelser. En del filosofer har fornektet at fornuft og følelser henger sammen (Vetlesen og Nortvedt 1994 s.15). Følelser ble karakterisert som subjektive. Aristoteles hadde et mer nyansert syn: Lykken er menneskets mål, ved å realisere sine egenskaper, aktivisere sine dyder, er det mulig for mennesket å nå målet. Fornuften lærer oss å styre våre mål, så aktiviteten i samsvar med fornuften er det som er karakteristisk for mennesket.

Slik jeg tolker det, er vi utstyrt med både fornuft og følelser, men i samhandling med andre vil mennesket søke å sette følelser i sammenheng med fornuft, slik at det i møte med andre kan bidra til den samme utvikling som hos seg selv. "Etikkens oppgave er altså å lære mennesket hvordan det skal kultivere sine fra først av bare "gitte" følelser, drifter, ønsker og mentale tilstander" (ibid s.19). I et fellesskap som skolen representerer, må det være rom for å prøve å feile, lære å vise følelser på en rasjonell måte innenfor trygge rammer. Situasjoner vi kommer opp i krever at vi foretar adekvate valg for hvordan vi skal reagere. Aristoteles mener vi lar situasjonen og sammenhengen forme vår dømmekraft (ibid s.21). han mener at praktisk dømmekraft ikke kan læres, men må erverves gjennom erfaring. Følelsene henger sammen med dømmekraften, følelsene hjelper til med å se det moralske i en situasjon. Erfaringene vi gjør kan lære oss å ta andres perspektiv i følge Aristoteles. Empati er med andre ord noe som kun kan læres og erfares i et fellesskap. Nærhet og vennskap som erfares i et fellesskap er en forutsetning for moralsk utvikling. I et fellesskap kan vennskap etableres, vennskap eller forhold mellom mennesker som er basert på gjensidighet og uavhengighet. Disse elementene som skisseres her bygger opp under viktigheten av et godt fellesskap.

Filosofer som Emmanuel Levinas og Knud.E. Løgstrup representerer noe av de samme tankene: Vi har som mennesker ansvar for hverandres skjebne, Vi er utstyrt med en iboende tillit, og vil knytte bånd til andre i kraft av "suverene livsytringer" som barmhjertighet, åpenhet, tillit, medfølelse og oppriktighet (ibid s.172). Å være et "sant" menneske (Syse 2005 s.38) dreier seg om å handle slik som situasjonen krever, den moralske handlingen er moralsk menneskeverdige.

Når alle føler at de har noe å bidra med, at deres evner og egenskaper er ønsket i helheten. At man er velkommen som en del av gjengen, at man har en plass og det merkes om man ikke er tilstede (utdrag fra empiri).

Dette utdraget bekrefter de tanker som jeg har trukket fram fra ulike filosofer. Empati og tillit, respekt og toleranse utvikles i et fellesskap. Her tolker jeg informanten dit hen at det er viktig å understreke ulikheten hos hver enkelt individ. Det blir viktig å jobbe med betydningen av rettferdighet. Å være rettferdig betyr å behandle hver enkelt ut i fra forutsetninger. Skolen må ivareta et fellesskap som ivaretar både individet og fellesskapet.

5.1.2 Læring i et fellesskap

Læring er noe som skjer i og med eleven. Det er et isolert fenomen, men den beste og mest effektive læring skjer når barn og unge samhandler. Jeg stilte følgende spørsmål til informantene: ”Hvordan synes du at et godt fellesskap kan sikre god faglig utvikling, og har det å høre til i et fellesskap noen betydning for å utvikle seg som menneske”. Jeg vil si mer om dette i kapittel 5.1.3.

At man faktisk gjør ting sammen, har felles oppgaver og bli vant til å jobbe/samarbeide med ulike mennesker (uavhengig av alder og kjønn). Dette er jo også trening som så mye annet man skal lære seg. Man må også skape respekt og forståelse for andre (empiri).

Her mener jeg viktigheten av å være en tydelig leder som viser betydningen av aksept for hverandres forutsetninger kommer fram. Fellesskapet skal legge til rette for læring, det skal preges av respekt og tilpasset undervisning som støtter hver enkelt. Mennesket, sier Erikson, utvikler i sine utviklingsfaser nye egenskaper som visdom, innsikt og empati. Dydsetikken har et psykologisk fundament, men barn og unge i skolen er i et fellesskap, og vil uansett påvirkes av dette. Det vil selvfølgelig preges av aktørenes egenskaper, men skolen må stille krav og møte elever med respekt, slik at læringsklimaet blir optimalt. Elevene må se muligheten av å tilføre hverandre visdom.

Man drar goder av hva de ulike personene i gruppen kan. Man lærer av andre og lærer bort det en selv kan. Når man har et godt fellesskap tenker jeg at man også har lettere for å konsentrere seg om stoffet, og at man ikke bruker for mye tid på bråk og uro (empiri).

Her kommer det fram at det må pekes på den enkeltes styrke og svakheter. Individet må få hjelp til også å akseptere sine svake sider og godta og lære seg å utvikle disse sidene. K06, generell del peker på at barn og unge må rustes til å takle samfunnets krav. Skolen kan ikke lukke øynene for utviklingen som skjer utenfor. Fokus utenfra er på prestasjoner, og det er vel og bra, men skolen må likevel lese læreplanens generelle del slik jeg ser det, med fokus på hvilke holdninger som bør ligge som et fundament hos hver enkelt elev. Det er i de små fellesskap barn og unge trenes til å prøve ut sosiale roller og danne holdninger, til å mestre alle sider ved sin personlighet.

Vi lærer jo å finne våre sosiale roller i de små fellesskapene(primærsosialisering og sekundærsosialisering). Tenker at de erfaringene man gjør seg i viktige fellesskap gir et grunnlag for å sammenlikne nye erfaringer med tidligere opplevelse, utvikler bl.a. empati (empiri).

Her mener jeg informanten vil fokusere på muligheten av å prøve å feile i et trygt fellesskap. Hvis en har dårlige erfaringer fra en tidligere setting, er det mulighet til å prøve ut en annen strategi i et nytt fellesskap. Durkheim mener at mennesket er forpliktet på gruppeidealet. Individene må trenes i å nå store mål og være hengivne i forhold til det (Asheim 1997). Sosial disiplin henger sammen med moralsk oppdragelse, mennesket må innrette seg for å bli et moralsk velfungerende medlem av et fellesskap. Læring skal være attraktivt, og for å bli det må det ligge holdninger til læring i bunnen, som for eksempel stolthet over å lære. Mitt inntrykk er at denne stoltheten er fraværende hos en del elever. Medias trykk på skole og resultater har ofte et negativt fokus. Foreldre blir påvirket av hva som sies i det offentlige rom om lærere og resultater. Hvis de i tillegg selv har dårlige erfaringer med skole og læring, påvirker dette det synet de har og holdningene de formidler videre til sine barn. Det er legitimt å kritisere og plassere skyld hos læreren. Jeg mener det er viktig å flytte fokus til fellesskapets verdi i forhold til læring.

Å tilhøre et fellesskap er i seg selv en anerkjennelse av at man har kvaliteter og/eller egenskaper fellesskapet setter pris på og ønsker. Jeg tror at det ligger i menneskets natur å videre utvikle seg og strebe etter å bli bedre. Et godt fellesskap bidrar i så måte at individet lykkes bedre i sin iver etter å utvikles (empiri).

Her kommer det fram at det ligger i menneskets natur å lære, og læring i fellesskap er hos denne respondenten viktig. Jeg tolker også det dit hen at informanten ser nødvendigheten av å respektere hverandres muligheter for læring. Man har som menneske et ubevisst ønske om å lære mer. Vetlesen peker på at det er behov for en fellesskapsbasert etikk av typen dydsetikk (Vetlesen 1998). Han mener at tendensen i dag er at et postmoderne menneske ser på fellesskapet som en arena der det kan realisere egne behov, utvikle sin egen moral. Dydsetikken har fokus på moral som er gjengs i fellesskapet. Valgene er mange når det gjelder skole og utdanning. Empirien synliggjør foreldre som er bevisste på skolens rolle i å etablere holdninger til læring i et fellesskap.

Alle har behov for å bli anerkjent av andre, av fellesskapet. Å stå alene er ikke greit, viktig å kunne de sosiale reglene, som oftest er de uskrevne. Større sjanse med "å klare seg" i fellesskapet hvis man følger disse, men absolutt ikke for enhver pris. Man må kunne følge sin indre stemme også. Ofte kompromisser, verden er ikke svart/hvit, men grå. Å være i fellesskapet er å føle at en blir sett av andre (empiri).

Her nevnes den indre stemmen, behovet for å være synlig i et fellesskap. Den indre stemmen tolker jeg som en personlig overbevisning om å gjøre det en føler er riktig. Det kan være holdninger som hjemmet vektlegger som igjen vil prege den enkelte. Jeg mener at det skal være en forskjell på hjem og skole, men elevene må erfare at det styres mot samme mål. Tilpasset undervisning er et krav og alle må bli møtt på sitt ståsted. At medelever viser toleranse for ulikhet er en forutsetning for læring. De uskrevne sosiale reglene bør fanges opp av de voksne som er sammen med barna, slik at de som kan falle utenfor, lærer seg disse reglene for samvær. De må sette ord på hva som er akseptable holdninger slik at barn og unge kan tilegne seg disse.

Barnehagen og skolen er starten på fellesskap der men skal lære seg å forholde seg til andre på en annen måte og for mange ta hensyn til andre. Det er starten på å lære å fungere i samfunnet og å bli voksen. Det er begynnelsen på å lære seg å løse motsetninger og konflikter uten at det blir et problem. Det er også starten på å oppleve at andre "fremmede" forholder seg til en. Jeg mener denne læringen er en svært viktig start på en livslang prosess: Fellesskapet i studentmiljøet, fellesskapet på arbeidsplassen, fellesskapet i fritiden, fellesskapet i nærmiljøet, gjerne fellesskapet som pensjonist for den del. For å fungere godt i samfunnet og for å ha et godt liv må man lære seg "å se" andres behov og situasjon og forholde seg med respekt og forståelse på en måte som gjør at man kommer inn i og fungerer i fellesskapet i livets forskjellige faser. I et godt fellesskap kan man også gi hverandre korreksjoner og diskutere uten at det blir misforstått (empiri).

Tilpasset undervisning kan lett oppleves av barn som urettferdig hvis det ikke er åpenhet rundt den enkeltes behov og evner. Som informanten over sier: Man kan i et godt fellesskap korrigere og diskutere uten at det oppstår misforståelser. Jeg har selv erfart at åpenhet rundt ulike behov hos enkelteleven skaper respekt og toleranse. Alle har krav på å få vite hvor de skal i forhold til å oppnå kunnskap, alle har ulike mål for sitt skoleløp. I fellesskap er mulighetene større fordi vi vet at læring øker i samspill med signifikante andre.

Hvis man skal utvikle seg faglig, må det være rom for å stille spørsmål, ellers kommer man ikke videre. Et åpent klima der det er lov "å være dum", det vil si lov å stille spørsmål og stoppe opp for å lære mer, er helt nødvendig. Et godt fellesskap legger til rette for at alle får tilegne seg ny kunnskap, selv om de er på ulike nivåer i utgangspunktet. Det er ikke noe mål at alle skal ende opp likt. Det må være et minstemål for alle, et sted alle skal til, men utover det må fellesskapet også bidra til at enkeltindividene når sine egne mål (empiri).

Det er tydelig at det er bevissthet rundt fagplaner og mål. Skolen må være tydelige på at det er ulik grad av måloppnåelse. K06, generell del, presiserer verdien av fellesskapskulturen som basis for utvikling av identitet. Som Aristoteles også sa det, sier K06 generell del at mennesket er utstyrt med fornuft som realiseres i skapende arbeid. Fornuften sier oss at det er noen bestemte holdninger som er verdsatt og som skolen skal fremelske. Uten empati vil mennesket klare seg dårligere i samfunnet.

Man lærer av hverandre og man lærer i samhandling. Det gjelder både faglig og menneskelig. Empati – som kanskje er den aller viktigste egenskapen man kan tilegne seg som barn/menneske – kan bare utvikles i et fellesskap med andre mennesker (empiri).

Ved å ha en empatisk holdning tilføres fellesskapet raushet som igjen fører til respekt for den enkeltes forutsetninger. De voksne må være tydelig i sin formidling av holdninger, og jeg synes det kommer fram her at det må være et samarbeid mellom skole og hjem. I tillegg skal de voksne på skolen ha gode faglige kunnskaper slik at eleven når målene i fagplanen. I K06, generell del skrives det mye om lærerens rolle. God undervisning legger til rette for læring og setter læring i gang. Undervisningen må motivere til flid og innsats. Det skal oppleves lønnsomt å lære, og fellesskapet skal ha en positiv holdning til læring og utvikling. "Opplæringen må tilpasses slik at barn og unge får smaken på den oppdagerglede som kan finnes både i nye ferdigheter, praktisk arbeid, forskning eller kunst"(K06 generell del s.10).

Læreren må selv være bevisst og legge vekt på de rette holdningene: Respekt, toleranse, empati som igjen utløser iver og arbeidsglede. En lærer må kunne sette kunnskapen i perspektiv slik at det oppleves meningsfullt for elevene. Læreren har ansvar for at læring skjer i et fellesskap, så det blir naturlig å nevne noe om lærerens rolle i denne sammenhengen. Jeg utdyper lærerens rolle i kapittel 5.1.4.

Det som gjør skolen ekstra viktig i utviklingen er at det i startfasen legges grunnlag for å fungere i samfunnet og at det er en ”kursleder”, ”inspirator” og ”dommer”, læreren, til å følge opp. Seinere i livet skal de fleste velge seg sin ”leder” og da er basisen det man lærte hjemme og på skolen (empiri).

Lærerens rolle er sentral i formidling av basiskunnskapene som både den generelle delen av K06 og fagplanen presenterer. Som lærer har en ansvar for både den enkelte og fellesskapet i samarbeid med hjemmet. Det er derfor ekstra viktig at foreldre og foresatte spiller på samme lag som skolen. God undervisning og læring henger sammen med en felles forståelse med hjemmet om hva gode læringsbetingelser er. Noen oppfatninger om læring og læringsforutsetninger må være overlappende i en slik sammenheng. Svarene viser at foreldre er opptatt av verdien av fellesskapets betydning for læring. De viser også at foreldrene verdsetter ro og orden, at ungene skal lære å vise respekt for regler for samvær.

Jeg synes at et godt fellesskap kan sikre god faglig utvikling ved at lærer kan konsentrere seg om undervisningen. Ikke måtte avbryte med å irettesette ungene pga at de ikke kan sitte rolig eller snakker når de sjøl måtte ønske det (empiri).

Læreren som autoritet og tydelig voksen er grunnleggende for fellesskapet. Hjemmet må også være med å lære barn respekt for autoriteter. Det er viktig å bli klar over at det er nødvendig å ta hensyn til hverandre i læringsprosessen. Det er vesentlig å ha kunnskap om hvordan læring skjer og hvordan en best skal legge til rette for dette.

5.1.3 Elevens forutsetning for læring

Læreplantenkning med fokus på fag har lange tradisjoner i vår kultur. L97 føyde til generell del som har fulgt med til den siste planen i norsk skole K06. Den generelle delen peker på elevforutsetningene og legger vekt på tilpasset opplæring. Jeg spurte informantene blant annet om: ”Hvordan synes du at et godt fellesskap kan sikre god faglig utvikling”? Læring skjer i

alle arenaer i livet, men læring i skolen er planlagt og strukturert. Det dreier seg om primær- og sekundærsosialisering som en informant har svart: ”Vi lærer jo å finne våre sosiale roller i de små fellesskapene (primærsosialisering og sekundærsosialisering)” (empiri).

”Primærsosialiseringen er den første oppdragelsen og påvirkningen et menneske gjennomgår i barndommen og gjør det til et samfunnsmedlem. Sekundærsosialiseringen er enhver senere prosess som styrer et allerede sosialisert individ inn i nye sektorer av samfunnets objektive verden (Berger og Luckmann 1979 s.154ff)” (Imsen 2005, s.333).

Skolen blir elevens arena for primærsosialisering. Her tilegnes faglig og menneskelig kunnskap i et fellesskap. Barn lærer i et fellesskap og et konstruktivistisk læringssyn vil støtte K06 generelle del, og legge et grunnlag for nettopp en slik læring. Kunnskap må konstrueres av den som lærer og må oppfattes som et resultat av elevens arbeid med kunnskapen, elevens evne til å føye ny kunnskap til allerede ervervet viten (ibid s.171). Læring skjer ut fra en indre motivasjon, en iboende drivkraft som mennesket er utstyrt med (jfr. Aristoteles tanker om at menneskets streben er nedlagt i menneskets natur). Mennesket er aktivt i sin søken etter ny kunnskap og læring skjer der kunnskapen eller erfaringen blir konstruert, læring skjer i et samspill (ibid s.175).

Imsen presenterer en skjematisk fremstilling av et konstruktivistisk læringssyn der læring er en indre prosess hos eleven. Det eksisterer også en indre motivasjon for læring som setter i gang aktivitet hos eleven. Læringen blir konstruert hos eleven men også i et sosialt samspill. Vygotsky var representant for denne retningen. Han mente læring skjedde i et sosialt samspill der også kulturen spilte en vesentlig rolle. Sosiokulturelle teorier om læring støtter svarene i empirien samtidig som de har noe av dydsetikken i seg. Holdninger som ivaretar verdien av et velfungerende fellesskap, vil danne grunnlag for læring i et samspill.

Jeg tror det er avgjørende for utvikling av visse egenskaper. I fellesskapet er ”jeget” utvidet til et ”vi” med alt det innebærer av tanker, holdninger og handlinger med hensyn til plikter, ansvar omsorg og trygghet (empiri).

Her mener jeg informanten peker på en viktig egenskap som bør være tilstede for å fungere som individ i et fellesskap: Evnen til å sette seg selv i andre rekke, ”jeget” blir utvidet til et ”vi”. Dette krever sosial modenhet, men uten den evnen mener informanten at fellesskapet forringes. Å se på seg selv som et lærende individ i tillegg til å få bekreftet seg selv i et

felleskap bekrefter et konstruktivistisk læringssyn. I et fellesskap utvikles språket, som er det viktigste redskap for intellektuell utvikling i følge Vygotsky. I et fellesskap kan man lære av hverandre, tilføre hverandre ny kunnskap ved å strekke seg. Kommunikasjon er læring og kan bare trenes sammen med andre.

5.1.4 Lærerens rolle

Kunnskap om læringsteorier og læringsprosesser er en forutsetning for å legge til rette for et godt felles læringsmiljø. Utfordringen blir å motivere for læring. Ved å bevisstgjøre elevene på hva læring er, hvordan læring foregår og gjøre dem stolte over å at læring gir status, skapes det holdninger til læring som sier at læring er verdifullt.

Man drar goder av hva de ulike personene i gruppen kan. Man lærer av andre og lærer bort det en selv kan (utdrag fra empiri).

Som dette utdraget sier, er det lærers oppgave å bevisstgjøre elevene på hva de kan og hva de skal lære. Lærer må vise elevene måter de kan strekke seg etter kunnskap. Konstruktivistisk teori med Vygotsky snakker om den proksimale utviklingssone, det vil si det området der barnet har behov for en voksen medhjelper for å forstå litt mer, for å nå et tilpasset mål. Holdninger til læring erfares i samspill med andre barn og voksne. Elevene vil oppleve andre elevers streben som positivt når det å strekke seg blir en anerkjent måte å søke kunnskap på. Mennesket vil alltid strebe etter det gode, å oppnå lykke, ikke bare alene men i en sosial setting. Dette ligger i menneskets natur (se kapittel 2.1.1 og 2.1.2). Læreren skal legge til rette for utfordrende læring, det skal være litt vanskelig. Med dette som bakgrunn er det lærers ansvar å bygge et læringsfellesskap som preges av en læringsorientert kultur. Læringsfellesskapet skal kjennetegnes ved handlekraft, refleksjon og samarbeid. Alle i et fellesskap er avhengig av hverandre og respekt og ansvarsfølelse danner grunnlag for gruppeidentitet (Imsen 2005 s.331). Læringsfellesskapet må også gjennomsyres av at det kultur for læring, samhandling i fellesskap og arbeid mot et felles mål. Denne tanken som Imsen har hentet fra et utviklingsprosjekt i California, gjenspeiler svarene i min undersøkelse. I et veletablert og trygt fellesskap der ingen er redd for å uttrykke sine meninger, vil det være rom for refleksjon og samarbeid, som igjen fører til læring.

Slike fellesskap, som preges av grunnleggende bevisste holdninger til læring, har normer og regler som gir elevene ansvar for sin og andres læring. Barn utvikler sin kunnskap ved å lære av hverandre, og ved at læreren understreker og bevisstgjør læringsprosessen gir det forhåpentlig optimal læring. Det må brukes varierte arbeids- og vurderingsmetoder, slik at det tilfredsstillende krav om tilpasset opplæring. Vurdering av læring er en forutsetning for utvikling, og må hjelpe elevene til å strekke seg for å stadig utvikle sin kompetanse. Individet blir en viktig del av fellesskapet.

5.2 Individets betydning

Individet er i kraft av seg selv deltaker i et fellesskap. For at et fellesskap skal bli på sitt beste må hvert individ være synlig. Spørsmålene til informantene var: Er det viktig for barn i dag å være stolte av å tilhøre et fellesskap, og hva tenker du om individets frihet i forhold til å utvikle et godt fellesskap?

Alle må ta ansvar for seg selv, strekke seg i forhold til andre uten å utslette seg selv. Respekt er også viktig, selvrespekt (empiri).

Enhver deltager av et fellesskap må føle at den har en verdi i seg selv. Her peker informanten på slik jeg ser det, nødvendigheten av å føle respekt for egne evner for å kunne gi noe tilbake til fellesskapet. Vetlesen mener at etikken kun kan lykkes hvis den bevarer en persons identitet i mellommenneskelige forhold (Vetlesen 1998). Barn og unge er hele tida i utvikling, og det er viktig for hver enkelt å bli sett og bekreftet for ikke å stagnere.

Jeg tenker at det er viktig at hvert enkelt individ skal få lov til å utvikle seg i forhold til sin personlighet. Noen ganger må man rettlede individet slik at det kan forholde seg til et fellesskap (empiri).

Her har informanten bevissthet i forhold til betydningen av individets frihet. Det er viktig at det er en balansegang her, slik at dyrking av individet ikke skjer på bekostning av fellesskapet. Da er vi inne på en farlig vei. Vetlesen er klar i sin tale: Uhemmet dyrking av det ene eller det andre fører ikke til utvikling. Aristoteles leveregel er nettopp måtehold, den gyldne middelvei. Holdninger som støtter denne tankegangen, er verdt å fremelske. Vilje til å sette selv i andre rekke, vilje til å vise forståelse for andres behov og ønsker er slike

holdninger. Durkheim snakker om direkte og indirekte mål for moralsk utvikling. Personlige mål kan være nøytrale eller indirekte: Vi tar vare på oss selv. Når vi har direkte mål for vår moral, gjør vi noe for andre (se kap.2.1.2). Moral her definerer jeg som vilje til å ha tro på seg selv slik at man evner å sette den andre i fokus.

Innenfor klare rammer der det er enighet om målene, bør individuelle egenskaper dyrkes og inspireres frem. Fellesskapet kan risikere å føles som en tvangstrøye om man ikke tar tilstrekkelig hensyn til individuelle ønsker og behov. Det er viktig å balansere dette (empiri).

Her det igjen fokus på den gylne middelvei. Er fleksibilitet oppskriften på et velfungerende fellesskap? Jeg mener det er en viktig egenskap, og ser at informantene også vektlegger dette. Men det må være lov å stille krav til den enkelte i et samspill. Et fellesskap som vektlegger individets frihet innenfor klare rammer, vil lykkes. Aristoteles og Erikson hadde mer fokus på individet enn Durkheim og McIntyre. De sistnevnte, slik jeg ser det, var opptatt av individet som hengiven tilhenger av et fellesskap. Empirien, slik jeg tolker den, har noe av begge ”retningene” i seg. Det er viktig å ha fokus på hver enkelt individ, men man må ikke glemme at de er en del av et fellesskap. Norsk skole har tradisjon for å være en enhetsskole, så det er viktig ikke å tape verdien av det.

Å bli trygg på seg selv og stå for sine meninger tross fellesskapets normer er vel en del av utviklingen barna skal igjennom i grunnskolen. Tryggheten er viktig for at barna skal kunne være der de er, tilstede i livet sitt her og nå og ikke bare på vei mot noe samfunnet trenger den til et sted i fremtiden. Den som klarer å ivareta friheten til den enkelte uten at det går på bekostning av fellesskapet får til noe som mange retninger og ”ismer” har hatt ulike løsninger på og ulike tolkninger av (empiri).

Identitetsutviklingen er noe av det viktigste kommer det fram her. Å bli trygg på seg selv forutsetter opplevelse av å mestre, og det måle seg med signifikante andre. Vetlesen og flere med ham er skeptiske til tendensen de ser i dag om å fokusere for mye på individet. Barn og unge utsettes for samfunnets krav om stadig å oppnå nye mål. Dette medfører en rastløshet, et tomrom som hele tida må fylles. Mennesket streber etter stadig å skaffe seg noe som er bedre, finere osv. Samfunnet bærer preg av å være markedsbasert, og de moralske verdiene som ligger til grunn i skolen forringes (se kap.2.1.3). Det var også litt av mitt inntrykk før jeg satte i gang med dette prosjektet. Hver unge er unik, men opplevelsen av at foreldre av og til kun ser sin egen unge og ikke har fokus på fellesskapet, bekymrer meg. Svarene og teorien

understreker verdien av skolens fellesskap som motvekt i samfunnet. Jeg ser at bekymringen min er reell, men empirien beroliger meg. Tydeliggjøring fra fagfolk i skolen er nødvendig.

Jeg ser ingen motsetninger i dette. I et velfungerende samfunn (som må være målet) kan ikke individets frihet baseres på at friheten skal være på bekostning av andre. Tvert imot vil et godt fellesskap bidra til at den enkelte får frihet til å utvikle seg i en retning som passer for den enkelte og at dette respekteres og støttes av de andre. Individets frihet trenger ikke bli skadelidende for utviklingen av et godt fellesskap - hvis individenes ulike utvikling tas hensyn til i fellesskapet. Det blir imidlertid problematisk hvis fellesskapets vellykkethet/funksjonsevne hviler på/er avhengig av at individene er låst fast i båser. ”Hun er sånn, han er sånn” og slik må det bli for at alt skal fungere. Det er skadelig. Da utvikles ikke individene. Men med fleksibilitet i fellesskapet, der roller byttes på og man får utfordringer – så vokser både individene og fellesskapet (empiri).

Fellesskapet må være romslig og preges av raushet. Mennesket profitterer på å tilhøre et fellesskap sier informanten. Hver enkelt må få muligheten til å hevde egne meninger og ikke bli satt i båser. På en liten skole er dette spesielt viktig. Hver enkelt er synlig på godt og vondt. Da blir det ekstra viktig å være raus og tolerant. Åpenhet må være en forutsetning i det fellesskapet som skolen representerer. Man kan ikke gjemme seg for samfunnets krav om å stadig søke nye mål, skolen er en del av samfunnet. Vi har fritt skolevalg, og enten vi vil det eller ikke, må skolen hele tida være det bevisst.

Det at individet har frihet betyr at det tilfører fellesskapet noe som gjør at det kan utvikle seg. Men det igjen betyr selvfølgelig at alle på lik linje må få aksept for sine ideer. At alle dermed blir tatt på alvor og kan føle at de kan ”gi” til fellesskapet. At alle elevene får komme med sine forslag uten å føle seg ”dumme”. Her må voksenpersonen styre litt slik at det blir verdig. Alle kan bidra med noe, hver sine ting, hver sin styrke, sjølsagt er dette flott for helheten i fellesskapet. Jeg tenker at det å bli godtatt i fellesskapet er viktig for alle. Men hva med de som ikke får det til? Likevel tror jeg at man kan ha en trygghet inni seg sjøl om man kanskje ikke fikser å være en del av fellesskapet (empiri).

Informanten er inne på at det nødvendig men raushet i forhold til hver enkelt. Men hva med de som ikke får det til? Jeg mener åpenhet er viktig her, men det er flere aktører som må tre støttende til. Foreldrene i en gruppe har avgjørende betydning for hvordan annerledeshet aksepteres. Skolen er bare et supplement til hjemmet.

Det er mange uskrevne regler i et fellesskap, men hvert enkelt individ klarer ofte å komme frem til hvordan man skal være for at alle i fellesskapet skal trives og ha det godt (empiri).

De voksne kan ikke til enhver tid styre alt i et fellesskap, men de kan være bevisste på at uskrevne regler alltid finnes der barn og unge er sammen. Har gruppa holdninger som toleranse og raushet, godhet og velvilje i bunnen, klarer de å holde orden på de uskrevne reglene.

”Oppvekst i ordnede former”. Friheten ligger i å tilhøre fellesskapet og dra nytte av det, prege det og bli påvirket (empiri).

Vi har mange valg, og vi er opptatt av å gjøre de riktige valgene. Det er selvfølgelig individuelt hva de riktige valgene er. En ting er imidlertid sikkert, elevene skal senere fungere i et samfunn som preges av rastløshet og valgmuligheter.

Det er en forutsetning med et liberalt og demokratisk verdigrunnlag (empiri).

Individet trenger frihet innenfor et fellesskap for å senere kunne fungere i et demokrati. Jeg tolker dette svaret fra denne informanten at ungene skal forberedes og rustes til å være aktiv deltager i et samfunn som stadig er i endring. Individet skal utvikles i fellesskapet, ikke på bekostning av fellesskapet som en informant uttrykker det. For å bli et velfungerende samfunnsmedlem må skolen og foreldre i samarbeid sørge for å gi elevene muligheter til å utvikle respekt for seg selv. Teorikapittelet peker på individets iboende vilje til å strebe etter kunnskap og lykke for seg selv og i et fellesskap. Empirien har iverksatt min bevissthet rundt tema identitet og selvfølelse. ”Alle må ta ansvar for seg selv, strekke seg i forhold til andre uten å utslette seg selv. Respekt er også viktig, selvrespekt” (empiri). Å ha selvrespekt avhenger hvordan den enkelte ser på seg selv, selvrespekt bunner i selvoppfatning. Skolen har ansvar for å utvikle hele mennesket, kunnskap om hvordan legge til rette for å ivareta utviklingen av selvrespekt og identitet er nødvendig.

Det må ligge en forståelse i bunnen for at mennesket har en fysisk forankring, en sosial og kulturell forankring og en psykisk forankring for sin væremåte (Imsen 2005 s. 413).

Personligheten til hvert enkelt individ som møter på skolen hver dag er farget av dette.

Kunnskapen om utvikling av identitet, bør ligge i bunnen når organiseringen av undervisningen og læringen planlegges. Jeg får en aha opplevelse, og tenker at skolen ikke er tydelige nok i sin formidling av dette komplekse samspillet. Vi er kanskje bevisste i forhold til det arbeidet vi gjør for å styrke både individ og fellesskap, men vi er antakelig ikke

tydelige nok overfor foreldrene. Selvfølelsen er subjektiv, den er privat, men med en gang man blir bevisst på og ser seg selv som en handlende person, blir den objektiv, med andre ord selvfølelsen er todelt (ibid s.414). Det er nødvendig med en balanse mellom den bevisste og den ubevisste delen av selvpoppfatningen for å få et realistisk bilde av seg selv. Hvis det oppstår ubalanse, kan det resultere i at individet over- eller undervurderer seg selv. Et realistisk bilde av seg selv er nødvendig for å være en god forvalter av dyder som bl.a. respekt og raushet som igjen er med på å danne et godt fellesskap.

Mennesket utvikles i et samspill, det definerer sin atferd i et fellesskap. Selvpoppfatningen, som innebærer en oppfatning om seg selv som objekt og de følelsene som knyttes til dette, og identiteten, som betyr en oppfatning av å være den samme selv om situasjonen endres, må hele tida være i bevisstheten til alle aktørene i skolen. Mennesket speiler seg andre gruppe-medlemmers reaksjoner, de justerer sin atferd etter disse reaksjonene. Ønsket atferd, praktisering av anerkjente holdninger som bl.a. respekt og raushet vil forsterkes. Undersøkelsen viser svar som understreker dette. Det er viktig med relevante og positive tilbakemeldinger som ikke plasserer noen i båser.

Det blir imidlertid problematisk hvis fellesskapets vellykkethet/funksjonsevne hviler på/er avhengig av at individene er låst fast i båser. "Hun er sånn, han er sånn" og slik må det bli for at alt skal fungere. Det er skadelig. Da utvikles ikke individene. Men med fleksibilitet i fellesskapet, der roller byttes på og man får utfordringer – så vokser både individene og fellesskapet (empiri).

Her kommer det fram at fellesskapet må bære preg av åpenhet og fleksibilitet samtidig som det må ansvarliggjøre medlemmene. Det er viktig å synliggjøre forventningene til hverandre i en gruppe, å tydeliggjøre mål, fordi det vil påvirke resultatene. Utfordringer må være tilstede i et fellesskap, alle må få en følelse av å mestre. Det vil øke selvfølelsen og bygge opp under et positivt selvbilde, gi en stabil selvpoppfatning og styre utvikling av en identitet i tråd med generell del av K06. Erikson peker også i sin stadieteori om betydningen av identitet og sosial interaksjon (kap.2.1.3).

Skolens jobb sammen med foreldrene blir å tydeliggjøre forventninger fordi det har en klar sammenheng med resultater. I tillegg til vurdering underveis, vurdering av læring, bli fokus på forventninger en del av det å jobbe og fungere i et fellesskap. Imsen viser til Banduras teori om mestringsforventninger (Imsen 2005 s. 466). Det er viktig å være klar over at

forventninger opererer på to nivåer. Å klare de handlinger som fører til målet, og vite hva som kommer etter at målet er nådd. Elevene har erfaringer med å mestre og noen erfaringer kan knytte til seg følelser, de sammenlikner seg med andre, de får tilbakemeldinger underveis og de tolker sine prestasjoner (Banduras teori beskrevet hos Imsen 2005 s.467). Jeg nevner dette fordi opplevelsen av å føle tilhørighet i et fellesskap er komplekst. Den bevisstheten er viktig å ha i bakhodet når det jobbes med å implementere gode holdninger som er nødvendige for et velfungerende fellesskap.

Individet er utrustet med holdninger fra en virkelighet utenfor skolen. Det er ikke sikkert de er forenlige med skolens verdigrunnlag. Det er en møysommelig prosess å endre holdninger. ”I mange tilfeller vil slik endring nødvendigvis si at menneskene det gjelder, må foreta en type innrømmelse som innebærer å forandre seg selv (sitt selvbilde) og sin væremåte” (Raaheim 2002 s.88). En endring skal være lønnsom, det skal være synlige grunner for hvorfor endringene må skje.

Innenfor klare rammer der det er enighet om målene, bør individuelle egenskaper dyrkes og inspireres frem. Fellesskapet kan risikere å føles som en tvangstrøye om man ikke tar tilstrekkelig hensyn til individuelle ønsker og behov. Det er viktig å balansere dette (empiri).

Informanten peker på viktigheten av klare mål. Det skal være lønnsomt for individet å endre seg hvis det er tydelig at endringen lønner seg. Individet og fellesskapet må føle en gjensidig avhengighet av hverandre slik jeg ser det.

Det første som slår meg er at når man gir individet frihet til utvikling, vil man kanskje tilføre fellesskapet ny kunnskap og erfaring seinere (empiri).

Skolen er ikke et selvvalgt fellesskap. Det kreves derfor en ekstra innsats og forståelse av at det er nødvendig for både skole og foreldre å dra i samme retning.

6.0 Konklusjon

Etter å ha jobbet med de ulike kapitlene i dette prosjektet har det for meg blitt en tydelig sammenheng mellom teorien som danner forforståelse og funnene i empirien. Ny teori har gitt meg dypere forståelse av materialet som informantene har gitt. Det har dukket opp nye tanker som jeg karakteriserer som funn i mitt materiale. Arbeidet med oppgaven åpnet for refleksjon som jeg kan dra nytte av i mitt daglige arbeid med foreldre og barn i skolen. Det er lett å glemme at foreldre, som i denne oppgaven er min målgruppe, har andre referanserammer enn en selv. Dette prosjektet har også lært meg at jo tydeligere en prøver å uttrykke seg, jo lettere blir det for andre å sette seg inn i mine tanker. Andre kan i ettetid også dra nytte av mine funn.

6.1 Oppsummering av teori og empiri

Idet man fordyper seg i et tema, finner et problemområdet som man ønsker å finne mer ut av, settes det i gang flere prosesser. Utgangspunktet er som oftest et engasjement innenfor et område. Du ser noe i ditt daglige virke som du har lyst til å gjøre noe med. Å skrive en masteroppgave er en gylden anledning til å forske på egen praksis. Teorien som danner en ramme for besvarelsen, handler i hovedsak om dydsetikk/holdningsetikk. K06, generell del, er fundamentet i arbeidet i skolen, og de holdninger som kommer fram der, må implementeres for at elevene skal bli integrerte mennesker. Dette prosjektet består av tre områder som til sammen har blitt et resultat, et svar på min nysgjerrighet innenfor et emne. Valg av metode og selve spørreundersøkelsen danner grunnlaget for oppgaven. Neste del er teorien som la grunnlaget for forståelsen av temaet i problemstillingen, og siste del er empiri og teori i analysedelen. Den siste delen førte også med seg ny teori som utvidet min forståelse av empirien. Min forståelse av teorien som danner forforståelsen, er at ethvert individ har en iboende trang til å strebe for å oppnå lykke (Aristoteles), denne streben ligger altså i menneskets natur, den endrer karakter ettersom individet gjennomgår ulike stadier i sin utvikling (Erikson). Individet utvikles ikke isolert, det samhandler i et fellesskap, og påvirkes av impulser som finnes i fellesskapet (McIntyre, Durkheim).

Individet er tjent med et fellesskap som stimulerer utviklingen av moralske holdninger. Respondentene viste i sine svar at verdien av et godt fellesskap som la vekt på holdninger som respekt, toleranse og empati med dertil beslektede holdninger, hadde betydning for læring og utvikling. Mennesket er utstyrt med både fornuft og følelser og det er ansvarlige for den andres skjebne. Skolehverdagen består av ulike møteplasser for elevene, vennskap knyttes og det er avgjørende om du møter andre med respekt, toleranse og empati. Hvis forholdet til andre, til venner og medelever er godt, er utgangspunktet for læring til stede. Læreren har ansvar for at undervisningen fører til optimal læring hos eleven. En bevisstgjøring av hvordan læring skjer er nødvendig i forhold til både elever og foresatte.

6.2 Synspunkter i empirien, hva er nytt?

K06, generell del, sier i omtalen av alle de syv mennesketypene at mennesket er moralsk ansvarlig for seg selv og andre, og at individet må lære dannelse for til slutt å bli et integrert menneske. Det er flotte ord og en selvfølge for både foreldre og de ansatte i skolen. Arbeidet med å sette ordene ut i praksis krever kunnskaper og ferdigheter hos dem som skal utføre det. Informantene ga uttrykk for et bevisst forhold til verdien av et godt fellesskap som grunnlag for læring og individuell utvikling. Undersøkelsen kan også gjenspeile hvilke holdninger foresatte har til skolen som verdiformidler. Svarene var gjennomgående positive til betydningen av et godt fellesskap. Mitt inntrykk var at noen i større eller mindre grad bare var opptatt av sin egen unges velvære. Svarprosenten er ikke høy i denne undersøkelse, men den viser et gjeldende bilde. Raaheim beskriver i sin bok om sosialpsykologi en modell knyttet til holdninger som inneholder tre komponenter: En holdning kan beskrives som en atferdsposisjon, dvs. i en holdning finnes både tankemessige, følelsesmessige og atferdsmessige reaksjoner (Raaheim 2002 s. 81). Sosialpsykologiske teorier forklarer menneskers handlemåter ved å få kjennskap til deres holdninger, men det er ikke alltid overensstemmelse mellom de holdninger man gir uttrykk for og måten man handler på (Bertelsen 2008 s. 64 og 65).

Kan det være et idealistisk syn på fellesskapets verdi informantene uttrykker? De kan ha meninger om at betydningen av et godt fellesskap er viktig for læring og utvikling, men hvis noe skulle skje med deres egen unge er det ikke alltid lett å være nøytral. Følelsene er sterke og kan lett overskygge realiteten. Muligheten for at det er idealistiske svar må man ta høyde

for. I et lite samfunn er skolen et hyppig samtaletema, og det er fort gjort å la erfaringer fra egen skolegang prege utsagnene som kommer fram i samtalen. Jeg velger likevel å tolke det dit hen at synspunktene til informantene bærer preg av erfaring med å egne barn i skolen.

Mine funn uttrykte omtrent de samme oppfatningene som jeg selv hadde. Empirien avslørte at holdninger som respekt og toleranse var viktige verdier i et fellesskap. Foresattes svar sa også noe om tilpasset opplæring og nødvendigheten av å balansere fokuset mellom individ og fellesskap. Jeg tenkte i starten at dette var ikke noe nytt, det var jo bare en bekreftelse på akkurat det samme som jeg selv tenkte. Men denne lille gruppen foreldre som bekreftet mine tanker, hadde ingen mulighet til å vite noe om hvordan jeg reflekterte rundt problemstillingen i utgangspunktet. Vi vet lite om hverandres tanker, så det nye for meg ble nettopp i mye større grad å bevisstgjøre både ansatte og foreldre på verdien av et godt fellesskap. Skolen må bli tydeligere i sin formidling av hvordan det jobbes for å nå faglige mål. Det er et sammensatt arbeid som ligger til grunn. Vi må åpne for refleksjon:

- Hvilke verdier skal vi legge vekt på i vårt arbeid med barn og unge?
- Hvilke verdier er viktige i oppdragelse til ansvar for fellesskapet?
- Hvem tar ansvar for hva? Hva er skolens/foreldrenes oppgaver?

Problemstillingen min ble til fordi jeg følte en likegyldighet i forhold til ansvaret for fellesskapet. Svarene viste at bevisstheten rundt fellesskapets verdi absolutt var tilstedet. Samfunnet åpner for valg i alle sammenhenger, og mulighetene er mange. Foreldre har fritt skolevalg, så det er mulig å bytte hvis de er misfornøyd med skolen holdningsskapende arbeid.

Jeg føler det er manglende kunnskap om hvordan skolen arbeider med å skape gode holdninger til fellesskapet og at disse er grunnleggende for at læring skjer. Foresatte er bevisste verdien av å fremelske gode holdninger hos elevene, men det er ikke alltid en forståelse av at det er holdningsarbeid som må ligge i bunnen for all læring. Skolen har en jobb når det gjelder å klargjøre verdien av å styrke holdninger som gagnar både individ og fellesskap. Det må åpnes for refleksjon og samarbeid om felles verdier som skal være et fundament for skole og hjem.

6.3 Videre arbeid

Målrettet arbeid og resultater er i fokus mer enn noen gang i skolen i dag. K06 ble skrevet fordi norsk skole er for dårlige når det gjelder basiskunnskaper. Barn og unge må øves til å se sitt eget potensial, og læreren må ta i bruk ulike strategier for å få dette arbeidet til. Skolens jobb blir først og fremst å legge til rette for læring i omgivelser som fremmer dette. K06 generell del, inneholder mange honnørord, og den er et fundament for fagplanene. Den skal i likhet med fagplanene være et styringsredskap for arbeidet i skolen.

Personalet ved en skole skal også ha forventninger om å gjøre en god jobb med å legge til rette for utvikling hos elevene. Den generelle delens intensjon kan overføres til lærere og foresatte. De skal også bli integrerte mennesker i det fellesskapet som skolen er. Å ha forventninger om å lykkes som lærer gir også motivasjon til å utvikle seg i jobben. ”Det har vist seg at høy prestasjonsmotivasjon og tendens til å trekke fram egne evner som forklaring på at en lykkes, går hånd i hånd (Imsen 2005 s. 460). Utviklingsmuligheter i jobbsammenheng gir arbeidsglede, og det har overføringsverdi. Elevene skal også læres til å fokusere på egne evner. Det skal være en sammenheng mellom forventninger og motivasjon hos elevene også. De skal lære seg grunnleggende verdier, å reflektere over samspill og ansvar for fellesskapet. Filosofien, som er hovedanliggende i denne oppgaven, utdyper verdier, mens sosialpsykologien utdyper normer. De blir ofte brukt om hverandre, og betyr noe av det samme. ”Verdier er bakenforliggende oppfatninger om hva som er godt og vondt, positivt eller negativt. Normene er de avledende praktiske reglene for hvordan vi bør handle” (ibid s. 474). Å lære gode holdninger har i seg en forståelse av hva som er riktig å gjøre i ulike sammenhenger. Sosialpsykologien snakker om normer som gjensidige forventninger i et fellesskap, mens kognitiv psykologi omtaler normer som et indre anliggende (ibid s. 474). Teorien jeg har beskrevet i kapittel 2 sier noe om at holdninger utvikles både i individet alene og hos individet i samspill. Dette er da, slik jeg ser det, overlappende prosesser.

Jeg ser for meg et organiseringsarbeid for å klargjøre skolens og foreldrenes oppgave i forhold til å utvikle holdninger som er viktige for læring og utvikling i skolen. Det må være en bevisstgjøringsprosess i forhold til hvorfor det er viktig å handle på en bestemt måte, og hvordan det påvirker både individet og fellesskapet. Å legge et grunnlag for en felles forståelse av hva som er viktig, vil skape forventninger som igjen fører til motivasjon for både

elever, lærere og foresatte til å yte sitt beste. Det forventes at alle planer skal synliggjøre mål i hvert fag. Elevene trenes i å vurdere seg selv og hverandre i forhold til ulike måloppnåelse. De får også opplæring i å se hva som skal til for å strekke seg slik at de kan utvikle sine evner optimalt. Det kan være nødvendig å jobbe på samme måte med å utvikle gode holdninger og moralsk ansvarlighet både i forhold til seg selv og til hverandre.

6.4 Fortid, nåtid, fremtid

Mange barn tilbringer mesteparten av tida si på skolen og i skolefritidsordningen. Fritida for barn og unge er organisert i mye større grad nå enn før. Det betyr at holdninger læres i størst grad i fellesskap der foreldrene ikke deltar. Derfor er det viktig at foresatte er klar over hvor avgjørende det er at samarbeid om bevisstheten rundt gode holdninger er avgjørende. Vi lever i en tid der mangfoldet preger hverdagen. Vi har en sosiokulturell pluralisme som innebærer et mangfold av kulturer, identiteter og selvforståelser (Henriksen og Krogseth 2001 s. 27). Identiteten er utsatt for stadige forandringer, og må tilpasses nye situasjoner. Hvordan vil det virke inn på holdningsskapende arbeid? Vårt postmoderne samfunn preges av rastløshet og en stadig søken etter noe som er bedre, hva da med bevisstheten rundt hvordan vi er som menneske, hvilke holdninger vi har til våre medmennesker, som er så viktig for å kunne fungere i et fellesskap? Den personlige identiteten, søken etter noe varig kan være uforanderlig i en tid preget av stadige endringer. Noe i vår identitet er konstant, fortellingen om individets liv eksisterer (ibid s. 100). I et oppsplittet samfunn vil også individet søke etter en konsistens i en eller annen sammenheng, og individets egenart vil også ha en mulighet til å overleve mener jeg hvis de arenaer der mennesker møtes er bevisste på dette.

Identitetsutvikling, moralsk utvikling og utvikling av holdninger henger sammen. Skolen og foreldrene må hjelpe barn og unge med å sette dette i en sammenheng. Vi eksisterer ikke i et tomrom, vi trenger kunnskap om fortida, vi må ta vare på nåtida og vi må skape forventninger om framtida. Det må etableres ved hjelp av fortellingen forbindelse mellom fortid og framtid. Individ og fellesskap påvirker hverandre gjensidig. Individet må ha evner til å reflektere i mye større grad enn tidligere, det må ha en tro på seg selv og sine egenskaper slik at andre kan dra nytte av det. Dagens samfunn stiller større krav til den enkelte i forhold til valg. Individet utsettes for hyppige forandringer og mange krav om å være vellykket. "Identitetens ene

hovedkriterium er kontinuitet over tid. Dens implisitte målsetning består i å realisere en relativ stabilitet på tross av forandring” (ibid s.117).

Å se sammenhenger, å sette ting i perspektiv bli en viktig oppgave for skolen og foreldrene. Fortellingen som knytter til seg opplevelsen av hvem jeg er og hvor jeg skal, har også i seg fortellingen om moral og holdninger. Det er viktig å bevare optimisme i et lokalsamfunn, og det er enklere når man ser sammenhenger og i fellesskap kan skape meningsfulle mål. Skolens innhold gir ikke alltid mening for elevene, men med en felles forståelse og hjelp til å danne forventninger for framtida vil det være lettere å forstå meningen med nåtida. Skolen må lage trygge rammer for både individet og fellesskapet slik at holdninger som respekt, ansvar, toleranse og empati ligger i bunnen for all læring og utvikling både for individet og fellesskapet.

”Oppvekst i ordnede former”. Friheten ligger i å tilhøre fellesskapet og dra nytte av det, prege det og bli påvirket (empiri).

Rammene skal likevel ikke begrense individets frihet. Det må i fellesskapet være nok rom for hver enkelt. Toleranse gir fleksibilitet, og det gir hver enkelt mulighet for individuell tilpasning.

Identitetsbegrepet er komplekst, ”det er gjennom sansene og følelsene at mennesker lar seg bevege, begeistre og rive med. Tenkning og teori kommer ofte i etterkant i et forsøk på å gi den etablerte praksis en teoretisk overbygning” (Brunstad 1998 s.269). Aristoteles filosofiske betraktninger om at individets søken etter lykke ligger i alle bekreftes i mye av den teorien jeg har lest. Aristoteles verdsatte også fellesskapet i bystaten/polis der han levde. Han anså det som den høyeste form for lykke å oppleve dette velfungerende fellesskapet som individ.

Hvem skal definere lykke? Hvem vet hva som er det beste for hver enkelt? Lykke er individuelt, så kanskje det blir viktig å bruke tid på refleksjon i hverdagen? Skal min tilfredsstillelse gå på bekostning av andre? Er det viktigere å nå mål i fellesskap eller gir det en følelse av lykke å se hverandres framgang? Skolen har et mandat og den generelle delen av læreplanen forteller om hvilke mennesketyper vi skal utvikle for at alle skal bli gagns mennesker. Kanskje tema for skolestart kunne være:

Hvordan og hvorfor blir jeg meg?

Ved å se på og reflektere over denne setningen tenker jeg at vi kanskje bør våge å flytte fokus fra fag og prestasjoner i perioder. Skolen må være så trygge på at de fremmer læring og gir elevene kunnskap i å vurdere sitt og andres arbeid. Lærere må tørre å vise denne tryggheten utad og formidle viktigheten av å utvikle holdninger som ivaretar individet i et fellesskap og fellesskapets egenverdi. Skolen må være åpen for hvilke endringer som skjer i samfunnet, men samtidig bevare den egenart som skolen skal ivareta. Jeg har stor tro på at hvis man skal lykkes i arbeidet med å opprettholde fokus på verdien av et godt fellesskap som grunnlag for læring, er det viktig å stole på skolens styrke og kompetanse både i forhold til fagplanen, men først og fremst i forhold til den generelle delen av K06. Verdien av å lære i et fellesskap må prege hverdagen.

Vedlegg 1

Spørreskjema.

Foreløpig problemstilling: Er forsatte bevisste på at opplevelsen av fellesskap er en forutsetning for et godt læringsmiljø?

Den generelle delen av læreplanen vektlegger utvikling av ulike mennesketyper: Det meningssøkende menneske, det skapende menneske, det arbeidende menneske, det allmenndannede menneske, det samarbeidende menneske og det miljøbevisste menneske.

I kapittelet om det samarbeidende mennesket pekes det på at ”opplæringen må rettes ikke bare mot faginnhold, men også mot de personlige egenskaper en ønsker å utvikle, ved å utforme omgivelser som gir rike muligheter for barn og unge til å utvikle et bevisst samfunnsansvar og handlingskompetanse for rollen som voksen”.

Det understrekes også at ”det er vesentlig å utnytte skolen som arbeidsfellesskap for utvikling av sosiale ferdigheter. Den må organiseres slik at elevenes virke får konsekvenser for andre, og slik at de kan lære av konsekvensene av egne handlinger”.

Med dette som bakteppe:

Hva mener du kjennetegner et godt fellesskap?

Hva mener du må til for å skape et godt arbeidsfellesskap?

Hvordan synes du at et godt fellesskap kan sikre god faglig utvikling?

Har det å høre til i et fellesskap noen betydning for å utvikle seg som menneske?

Er det viktig for barn i dag å være stolt av å tilhøre et fellesskap? Begrunn.

Hva tenker du om individets frihet og i forhold til utvikling av et godt fellesskap?

Informasjonsskriv til informanter.

Forespørsel om å delta i en spørreundersøkelse i forbindelse med en masteroppgave.

Jeg holder på med siste del av erfaringsbasert master i religion og etikk. Jeg skal skrive en masteoppgave innenfor området etikk/dydsetikk.

Som lærer i grunnskolen stiller du deg mange spørsmål om barns læring og muligheter for utvikling både faglig og sosialt. Jeg håper med dette masterprosjektet å belyse noe av den generelle delen av læreplanen. Den vektlegger betydningen av fellesskapet som ramme, slik at hver enkelt blir en styrke for fellesskapet. Hvor er vi i dag? Har fellesskapet mistet sin betydning på bekostning av fokus på enkeltindividet? Mitt problemområde i oppgaven er å undersøke foresattes bevissthet i forhold til betydningen av et fungerende fellesskap som grunnlag for læring og utvikling. Det er viktig at elevenes læring er i fokus i skolen i dag, men for at læring og utvikling skal skje, er det mange elementer som må ligge i bunnen.

Jeg håper du/dere vil ta dere tid til å svare på noen spørsmål for å bidra til å øke vår bevissthet som lærere og foreldre. Ved å analysere svarene jeg får, og sette dem inn i en teoretisk ramme, mener jeg det vil komme skolen og foreldregruppa til nytte.

Deltagelse er frivillig, og svarene jeg får vil bli slettet etter at oppgaven er levert(mai/juni 2011). Jeg har vært i kontakt med Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste, Personvernombudet for forskning, og fikk oppgitt følgende framgangsmåte for å gjennomføre undersøkelsen uten å søke:

Svarene leveres anonymt, enten til kontaktlærer, på SFO eller til kontorfullmektig.

Svarene nummereres.

Takk for hjelpen.

Med vennlig hilsen

Gro Fallet Haugli.

Vedlegg 2

Kategorisering av empiri.

1. Kjennetegn ved et godt fellesskap:

Sitater	Hva mener informant/ Tanker, holdninger:	Nye spørsmål, litteratur
Der alle respekterer hverandre og samarbeider.	Respekt	Her er det bevissthet rundt holdninger som styrker et fellesskap.
At alle er og føler seg inkludert.	Raushet	Skolen som motvekt til samfunnet, hvorfor er det viktig?
Trygghet og aksept for alle involverte. Hvor hver og en får brukt sine sterke sider og utvikle de svake, og derigjennom oppnår personlig og faglig utvikling og vekst.	Trygghet Aksept Personlig vekst	Er denne bevisstheten et resultat av samfunnets fokus på enkeltindividet? Hva betyr det for skolen at foresatte er så tydelige i sitt syn på fellesskapets betydning.
At medlemmene anerkjenner, inkluderer og respekterer hverandre.	Anerkjennelse	Er det et idealistisk syn, eller mener de at skolen er slik? Er skolen tydelig nok i forhold til å formidle praksis?
Et godt fellesskap forutsetter klok pedagogisk ledelse, noen som ser hele gruppen og tar vare på alle. Videre kjennetegnes det av at gruppen har rutiner som styrker samholdet og inkluderer alle. Mine forventninger til fellesskap kan være helt andre enn det	Tydelig voksen som ser hvert enkelt barn Rutiner som styrker samholdet	Anerkjennelse, empati, trygge rammer, tydelige voksne. Litteratur: <ul style="list-style-type: none"> • Læreplanens generelle del • Anerkjennende pedagogikk • Nærhetsetikk • Fellesskapsetikk

<p>barna erfarer. Barn kan oppleve vokseninitierte fellesskap som gode, men interessefellesskap som dannes naturlig blant barn er gjerne av en slik karakter at noen blir stående utenfor. Disse kan jo også være vokseninitierte og da av typen organisert fritidsaktivitet.</p>	<p>Skolen må ivareta det gode fellesskap fordi barn kan oppleve å føle seg utenfor i andre fellesskap.</p>	
<p>De som er i et godt fellesskap er trygge på hverandre og tør være seg selv. De respekterer hverandre slik de er og bidrar til at alle ”synes”. I et godt fellesskap vil posisjonene i forhold til hverandre være avklart slik at det ikke er en kamp for å hevde seg. I et godt fellesskap vil den som har spesielle behov for hjelp(i perioder eller for enkelte hele tiden) få denne hjelpen oppmerksomheten av de andre. I et godt fellesskap vil den enkelte føle seg sett. I et godt fellesskap vil det være et omforent verdigrunnlag</p>	<p>Barn skal slippe å hevde seg. Barn med spesielle behov vil bli tatt vare på av gruppen.</p>	
<p>Når alle føler at de har noe å</p>	<p>Et ønske om å ta vare på hverandre.</p>	

<p>bidra med, at deres evner og egenskaper er ønsket i helheten. At man er velkommen som en del av gjengen, at man har en plass og det merkes om man ikke er tilstede. Samtidig må man i et fellesskap være obs på å ikke sette medlemmene i faste båser. Fellesskap utgjøres av alles bidrag, men man må være åpen på at medlemmene endrer/utvikler seg, eller at de til ulike tidspunkter kan bidra med ulike ting. Medlemmenes bidrag til helheten kan ikke være statisk/forutsigelig eller fastlagt en gang for alle.</p> <p>Internalisering av verdier mot et felles mål.</p>	<p>Ikke sette hverandre i båser.</p> <p>Åpenhet rundt hver enkelt. Rom for utvikling</p> <p>Se verdien av å jobbe mot felles mål.</p>	
--	---	--

Litteraturliste

- Asheim, Ivar: Hva betyr holdninger? Tano Aschehog 1997
- Bertelsen, Preben: Mennesket som sosialt væsen. Fydenlund og forfatteren, 2008
- Brunstad, Paul Otto: Ungdom og livstolkning. Tapir Forlag 1998
- Eide, Kjartan: Masteoppgave i filisofi: Studie av begrepet den dydige person(ho fronomos) hos Aristoteles. Universitetet i Oslo 2009
- Engelsen, Britt Ulstrup: Kan læring planlegges? Gyldendal Norsk Forlag 2006
- Fuglseth, Kåre og Skogen, Kjell (red.): masteoppgaven i pedagogikk og spesialpedagogikk. Cappelen Akademiske Forlag, 2006
- Hagesæther, Marta Madland: Masteroppgave I kristendomskunnskap: Menneskesyn i møte med multifunksjonshemmede elever, MF 2008
- Henriksen, Jan-Olav og Krogseth, Otto: Pluralisme og identitet. Gyldendal Norsk Forlag AS 2001
- Imsen, Gunn: Elevens verden. Universitetsforlaget, 2005
- Kvale, Steinar: Det kvalitative forskningsintervju. Gyldendal, 2001
- Larsen, Anne-Lise Salling og Vejleskov, Hans: Videnskab og forskning. Gads forlag, 2002
- Nafstad, Hilde Eileen og Blakar, Rolv Mikkel (red.): Fellesskap og individualisme. Gyldendal, 2009
- Raaheim, Arild: Sosialpsykologi. Fagbokforlaget, 2002
- Stigen, Anfinn (oversatt og med innledning): Aristotelse, etikk. Printed in Finland, Werner Söderström OY, Helsinki 1996
- Strømsvåg, Liv Gullaksen: Masteroppgave krl fagdidaktikk, MF 2008
- Syse, Henrik: Veier til et godt liv. Aschehoug 2005
- Syse, Henrik: Måtehold i grådighetens tid. Cappelen Dam AS, 2009
- Vetlesen, Arne Johan og Nortvedt, Per: Følelser og moral. Ad Notam, Gyldendal 1994
- Vetlesen, Arne Johan (red.): Nærhetsetikk. Ad Notam Gyldendal 1996
- Vetlesen, Arne Johan (red.): Dydsetikk. Humanist Forlag, Oslo 1998
- Vetlesen, Arne Johan og Henriksen, Jan-Olav: Moralens sjanser i menneskets tidsalder. Gyldendal Norsk forlag AS 2003
- Waage, Peter Notmann: Jeg, Individets kulturhistorie. Schibsted Forlag AS 2008
- Aadland, Einar: Og eg ser på deg... Universitetsforlaget 2004

- Et brev om frihet; verdimelding, Verdikommisjonens sluttrapport. Bind 1
- Læreplanverket for kunnskapsløftet, K06